

KS. HENRYK BORCZ – PRZEMYŚL

ZAKONY W DIECEZJI PRZEMYSKIEJ OBRZĄDKU ŁACIŃSKIEGO I ICH STAN PERSONALNY W OKRESIE KASAT JÓZEFIŃSKICH PRZY KOŃCU XVIII STULECIA W ŚWIEŁLE STATYSTYK URZĘDOWYCH¹

Schyłek XVIII stulecia należał do najbardziej dramatycznych okresów w dziejach zakonów na ziemiach I Rzeczypospolitej, włączonych w wyniku rozbiorów do monarchii habsburskiej². Austria, dążąc do pełnej integracji zajętych przez siebie terenów (nazwanych oficjalnie Galicją i Lodomerią) z własnym organizmem państwowym, zniosła obowiązujący dotychczas w Rzeczypospolitej

¹ Zakonom w diecezji przemyskiej poświęconych zostało kilka publikacji, z których ważniejsze to artykuły: J. Kłoczowski ego, *Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV-XVIII wieku*, „Nasza Przeszłość” (dalej: NP), 43 (1975) s. 27-72, oraz E. Jabłoński e j - D e p t u ł o w e j, *Zakony diecezji przemyskiej od pierwszego rozbioru do 1938 roku*, NP, 46 (1976) s. 207-268. W artykułach tych zamieszczona została obszerna literatura związana z tą tematyką. Natomiast sieć i obsada personalna klasztorów w Polsce około 1772 (w tym i w diecezji przemyskiej) zostały kompleksowo opracowane w oparciu o ankietę nuncjusza apostołskiego w Polsce J. Garampiego. Wyniki tych badań zawarte są w publikacji: *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku (Materiały do Atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce)*, red. L. Bieńkowski, J. Kłoczowski, Z. Sułowski, t. 1, Lublin 1972. Obszerne i cenne informacje przekazane w ankiecie nuncjusza, nie zawsze kompletne i precyzyjne, znajdują ważne uzupełnienie w nie wykorzystanych i nie publikowanych dotąd materiałach źródłowych, zachowanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu. Są to przede wszystkim dwa szczegółowe wykazy, sporządzone na żądanie władz austriackich w 1774 roku (AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774*), oraz w 1799 (AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premisliensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*). Wykazy te są niezwykle cenne, gdyż powstały w odstępnie 25 lat, w czasie największych kasat klasztorów w Galicji. Publikacja danych w nich zawartych (co jest głównym celem niniejszego artykułu) stanowić będzie niewątpliwie ważny przyczynek do poznania dziejów zakonów w diecezji przemyskiej i w Galicji w okresie zaborów.

² W wyniku pierwszego rozbioru Polski już w roku 1772 w granicach monarchii habsburskiej znalazła się cała diecezja przemyska. W 1772 liczyła ona 181 placówek duszpasterskich (parafii

system ustrojowy, zaprowadzając w jego miejsce własny. Bardzo szybko likwidacji uległy wszystkie dawne instytucje I Rzeczypospolitej, sprzeczne z wizją państwa rządzonego absolutystycznie. Również Kościół katolicki, postrzegany przez władze zaborcze jako ostoję niezależności i ducha narodowego polskiego, poddany został pełnej kontroli państwowej, a także licznym restrykcjom i przekształceniom, mającym całkowicie podporządkować go etatystycznemu państwu i uczynić z niego posłuszne narzędzie władzy świeckiej, odseparowane całkowicie od Stolicy Apostolskiej. Wydawane w Wiedniu liczne drobiazgowo obmyślane dekrety i przepisy, ingerowały w różne dziedziny życia kościelnego, w tym również w tak bardzo wewnętrzną sprawę Kościoła jak liturgia. Działania te, określane jako „reforma Kościoła”, przeprowadzane były w imię panującego wówczas w Austrii systemu polityczno-kościelnego zwanego „józefinizmem”. System ten narzucany był konsekwentnie w całym państwie, w tym również w prowincjach nowo wcielonych w 1772 roku do monarchii habsburskiej. Powodował on ogromny zamęt w funkcjonowaniu diecezji, jak również poważne szkody w życiu religijnym wiernych. Jeśli idzie o diecezję przemyską, to na przełomie XVIII i XIX wieku władze austriackie kilkakrotnie samowolnie zmieniały jej granice oraz wewnętrzną strukturę organizacyjną³. Ingerencja władz świeckich w życie Kościoła przemyskiego doprowadziła do likwidacji w roku 1783 obu seminariów duchownych (w Przemyślu i Brzozowie) a w konsekwencji do drastycznego spadku liczby kapłanów, zniesienia kolegiat (w Jarosławiu i Brzozowie), licznych kolegiów duchowieństwa parafialnego, altarii, bractw, itp. Ograniczona została radykalnie ilość świąt, zredukowano liczne nabożeństwa i obchody, pielgrzymki, poważnie ograniczono zakres duszpasterstwa, sparaliżowano przez cenzurę kaznodziejstwo, itp.⁴

W krajach pod berłem Habsburgów, wśród pierwszych ofiar systemu józefińskiego, znalazły się nade wszystko zakony. Były to bowiem tradycyjne społeczności związane z Rzymem, trudne do zniewolenia przez etatystyczne państwo. Niemalą rolę odgrywało tu dążenie władz do zagarnięcie ich majątków na potrzeby państwa. Wroga zakonom polityka Wiednia ukształtowała się na dworze cesarskim już na przełomie lat 20. i 30. XVIII w., zaś do jej realizacji przystąpiono od roku 1751, za rządów ces. Marii Teresy, pod hasłem „reformy życia zakonnego”. W roku 1769 doszło do pierwszych likwidacji klasztorów w Lombardii, w 1770 ogłoszono państwowe restrykcje odnośnie wieku składających śluby zakonne

i filii), ponad 300 księży diecezjalnych, około 270 tysięcy wiernych, 2 seminaria duchowne, 2 kolegiaty, 47 klasztorów męskich i 4 klasztory żeńskie.

³ Po przeprowadzonych zmianach diecezja przemyska w 1829 obejmowała 265 parafii, 9 kapelanii lokalnych i 12 kościołów filialnych w 23 dekanatach, 276 księży diecezjalnych i 57 zakonnych, oraz ponad 659 tysięcy katolików obrządku łacińskiego. Zob. *Catalogus universi cleri dioecesis premissiensis tum saecularis tum regularis anno salutis 1829*, s. 95-6; B. K u m o r, *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej 1772-1850*, NP, 43 (1975) s. 135-170.

⁴ H. B o r c z, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 79 (2003) s. 43-44.

a także narzucono nową organizację studiów zakonnych, w 1771 doszły ograniczenia gospodarcze dla klasztorów⁵. Wkrótce po pierwszym rozbiore Polski władze austriackie rozciągnęły wspomniane dekrety również na Galicję.

I. Klasztory i ich obsada personalna na początku doby rozbiorowej (1772/1774)

W roku 1772 zakony były już mocno zakorzenione na obszarze diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego, gdyż posiadały tu kilkadziesiąt klasztorów, należących zarówno do wspólnot męskich, jak też i żeńskich. Pierwsze kontakty zakonów z tymi ziemiami mogły mieć miejsce jeszcze w pierwszej połowie XIII stulecia, bowiem tędy przebiegały dawne szlaki misyjne mendykantów (dominikanów i franciszkanów)⁶. Według nie potwierdzonych przekazów już w połowie XIII stulecia miały powstać w Przemyślu pierwsze placówki należące do tych zakonów⁷. Jednakże dopiero po odzyskaniu w 1340 roku wschodnich rubieży monarchii piastowskiej przez Kazimierza Wielkiego rozpoczął się na dobre napływ zakonów na obszar diecezji przemyskiej. Proces ten trwał z większym lub mniejszym natężeniem aż do rozbiorów. W rezultacie do 1772 roku zakony męskie zdołały założyć w granicach diecezji przemyskiej łącznie 48 klasztorów. Z tej liczby do rozbiorów upadł tylko 1 konwent (duchaków w Łańcucie), zniesiony w okresie reformacji⁸. Stosunkowo późno, gdyż dopiero przy końcu XVI w., pojawiły się na tych ziemiach zakony żeńskie, które do rozbiorów zdołały założyć tu jedynie 4 konwenty.

1. Klasztory męskie

W roku 1772 funkcjonowało w granicach diecezji 47 klasztorów męskich, należących do 13 zakonów. Po 6 placówek posiadali tu dominikanie, franciszkanie konwentualni i bożogrobcy. Z kolei jezuici założyli 5 domów, bernardyni i reformaci po 4, karmelici trzewickowi i misjonarze po 3, dominikanie obserwanci 2, kapucyni, karmelici bosci i paulini po 2, bonifratrzy i pijarzy po 1. Najliczniej na tym obszarze reprezentowane były zakony żebracze (dominikanie, franciszkanie konwentualni, bernardyni, kapucyni, karmelici bosci i trzewickowi), które założyły tu łącznie 29 klasztorów.

⁵ B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*, Kraków 1985, s. 602-603.

⁶ Dominikanie bardzo wcześnie przybyli na ziemię ówczesnej Rusi, stąd też pap. Grzegorz IX właśnie im zlecił w roku 1232 zbadanie stanu duchowieństwa na Rusi, przed postulowanym przez arcybiskupa elekta gnieźnieńskiego Pelkę założeniem tam biskupstwa. AGZ, t. VII, nr 1, s. 1-2.

⁷ J. Kwolek, *Początki biskupstwa przemyskiego*, NP, 43 (1975) s. 9-10.

⁸ Szpital i klasztor duchaków w Łańcucie znieśli po roku 1550 właściciele tego miasta Pileccy, wnet po swoim przejściu na kalwinizm.

Tabela 1. Klasztory męskie w diecezji przemyskiej w roku 1774 (1772)

Lp.	Zakon	Liczba domów zakonnych	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Bernardyni	4	61	23	19	103
2.	Bonifratrzy	1	1	–	3	4
3.	Bożogrobcy	6	24	3	–	27
4.	Dominikanie	6	57	11	11	79
5.	Dominikanie obserwanci	2	10	–	2	12
6.	Franciszkanie konwentualni	6	39	4	12	55
7.	Jezuici	5	73	12	30	115
8.	Kapucyni	2	12	1	6	19
9.	Karmelici bosi	2	20	3	11	34
10.	Karmelici trzewickowi	3 ⁹	26	–	7	33
11.	Misjonarze	3	14	–	3	17
12.	Paulini	2	15	3	1	19
13.	Pijarzy	1	13	3	2	18
14.	Reformaci	4	50	19	26	95
Razem		47	415	82	133	630

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774*. Dane statystyczne dotyczące jezuitów podane za: *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku (Materiały do Atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce)*, (Tabele źródłowe nr 29 i 31).

W roku 1774 we wszystkich klasztorach męskich diecezji przemyskiej przebywało łącznie 630 zakonników¹⁰. Wśród nich najwięcej było kapłanów (415), następnie braci (133), zaś kleryków było wówczas 82. Jeśli idzie o liczbę zakonników, to najwięcej mieli ich w tym czasie jezuici (115 – w 1772), następnie bernardyni (103), reformaci (95), dominikanie (79) i franciszkanie konwentualni (55). Natomiast najmniejszą liczbę zakonników mieli bonifratrzy (4) a następnie dominikanie obserwanci (12), misjonarze (17) i pijarzy (18). W klasztorach w obrębie diecezji przebywało wówczas 415 kapłanów. Na pierwszym miejscu pod tym względem plasowali się jezuici (73 kapłanów). Po nich szli bernardyni (61), dominikanie (57) i reformaci (50). Najmniej kapłanów mieli bonifratrzy (1). Łączna liczba kleryków w klasztorach diecezji wynosiła wtedy 82. Najwięcej mieli ich bernardyni (23), reformaci (19), jezuici (12) i dominikanie (11). Braci zakonnych (laicy) było wtedy w klasztorach diecezji łącznie 133. Najwięcej mieli ich jezuici (30), następnie reformaci (26) i bernardyni (19).

⁹ W tym 1 klasztor karmelitów „reformatów”.

¹⁰ Dane dotyczące jezuitów z 1772.

Dominikanie (*Zakon Braci Kaznodziejów*) – zakon ten miał w 1774 roku w diecezji 6 klasztorów. Pięć z nich należało wówczas do prowincji polskiej zakonu (Borek Stary, Cieszanów, Łańcut, Przemyśl i Sambor), zaś jeden (Mościska) do prowincji ruskiej św. Jacka¹¹.

Tabela 2. Konwenty dominikańskie w diecezji przemyskiej w 1774 r.

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Borek Stary	Wniebowzięcie NMP	9	-	2	11
2.	Cieszanów	Wniebowzięcie NMP	6	2	-	8
3.	Łańcut	św. Piotr i Paweł Ap.	9	1	-	10
4.	Mościska	św. Katarzyna PM	6	1	-	7
5.	Przemyśl	Zwiasutowanie NMP	21	7 ¹²	9	37
6.	Sambor	św. Katarzyna PM	6	-	-	6
Razem			57	11	11	79

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774*.

Konwent przemyski dominikanów, najstarszy spośród wszystkich klasztorów diecezji (jego początki datowane są nawet na w. XIII¹³), był też w roku 1774 najliczniejszym domem zakonnym, gdyż przebywało w nim aż 37 zakonników, w tym 21 kapłanów, 7 kleryków i 9 braci. Drugim pod względem liczebności był konwent w Borku Starym, w starym ośrodku kultu maryjnego (fund. 1665-1670¹⁴). W roku 1774 przebywało w nim 11 zakonników (w tym 9 braci). Nieco mniej licznym, był konwent dominikanów w Łańcutcie (fund. przed 1378¹⁵). W 1774 roku przebywało w nim 10 zakonników, w tym 9 kapłanów i 1 kleryk. Pozostałe klasztory dominikańskie liczyły poniżej 10 zakonników: Mościska (fund. 1404¹⁶), Sambor (fund. 1406¹⁷), oraz Cieszanów (fund. 1674¹⁸).

¹¹ S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1996, s. 502-505.

¹² W tym 2 nowicjuszy.

¹³ Konwent ten wymieniony został po raz pierwszy w dokumencie prowincjała Jana z Brzegu z 11 V 1375.

¹⁴ S. Barącz, *Klasztor WW. OO. Dominikanów w Starym Borku*, Lwów 1878; P. M. Bełch, *Z dziejów sanktuarium w Borku Starym k. Rzeszowa*, Tyczyn 1995.

¹⁵ Klasztor łańcutcki wymienia po raz pierwszy bulla pap. Grzegorza XI z 28 I 1378 roku. J. Kłoczowski, *Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV-XVIII wieku*, s. 31; S. Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. 2, s. 166.

¹⁶ Barącz, *Rys dziejów*, s. 462-463.

¹⁷ S. Barącz, *Archiwum OO. Dominikanów w Jarosławiu*, Lwów 1884, s. 204-210; A. Kuczcera, *Samborszczyzna*, t. 1, Sambor 1935, s. 380-383. Fundację zatwierdził 30 V 1406 roku biskup przemyski Maciej.

¹⁸ Kłoczowski, *Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, s. 49. Dn. 1 VII 1741 roku bp W. H. Sierakowski erygował przy kościele klasztornym dominikanów parafię.

Dominikanie obserwanci (Kongregacja św. Ludwika Bertranda) – założyli w diecezji 2 domy (Wielkie Oczy i Sieniawa). Oba należały w XVIII w. do prowincji polskiej dominikanów obserwantów¹⁹. W roku 1774 mieszkano w nich łącznie 12 zakonników, w tym 10 kapłanów. Starszym i większym był konwent w Wielkich Oczach (fund. 1667²⁰) a kilka lat młodszym konwent w Sieniawie (fund. 1677²¹).

Tabela 3. Konwenty dominikanów obserwantów w diecezji przemyskiej w 1774 r.

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Sieniawa	Wniebowzięcie NMP	4	–	1	5
2.	Wielkie Oczy	Niepokalane Poczęcie NMP	6	–	1	7
Razem			10	–	2	12

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Franciszkanie konwentualni (*Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych*) – do roku 1772 założyli w diecezji 6 konwentów. Z tych 5 należało do prowincji ruskiej św. Antoniego z Padwy i kustodii przemyskiej (Przemyśl, Sanok, Krosno, Jarosław, Kalwaria Paławska), zaś 1 do kustodii lwowskiej (Stryj)²². Prawdopodobnie najstarszym klasztorem franciszkańskim na tym terenie był dom w Przemyślu, założony według niektórych przekazów już w XIII stuleciu. Klasztor murowany ufundował im przypuszczalnie biskup przemyski Eryk z Winsen około 1379 roku²³. W roku 1774 posiadał on najliczniejszą obsadę (17 zakonników, w tym 4 kleryków). W konwencie w Sanoku (fund. 1377²⁴) przebywało 9 zakonników, w Krośnie (fund. przed 1391²⁵) łącznie 8, zaś w Jarosławiu (fund. 1659²⁶) 6. Dość dużą obsadę (10 zakonników), z racji licznych pielgrzymów, miał

¹⁹ Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 506.

²⁰ *Wielkie Oczy*, SGKP, t. 13, Warszawa 1883, s. 345; J. Wimmer, *Modrzewski (Modrzewski) Andrzej*, PSB, t. 21, Wrocław 1976, s. 543-545 (autor łączy fundację klasztoru z nadaniem w 1671 praw miejskich dla Wielkich Oczu).

²¹ Barącz, *Archiwum OO. Dominikanów w Jarosławiu*, s. 210-217; W. Majewski, *Sieniawski Mikołaj Hieronim*, PSB, t. 37, Warszawa 1996-1997, s. 141.

²² D.M. Synowiec, *Franciszkanie polscy*, w: *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, cz. 2, *Franciszkanie i Kapucyni*, red. J. R. Bar, Warszawa 1978, s. 6-8.

²³ K. J. Pałęga, *Początki franciszkanów w Przemyślu*, Kraków 1958 (mps w AAPrz.); K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. 1, Kraków 1937, s. 276. Zdaniem tego autora konwent przemyski istniał już po odzyskaniu Rusi przez Kazimierza Wielkiego.

²⁴ W. Abraham, *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, s. 380-382.

²⁵ F. Pawłowski, *Premisla sacra*, s. 64 przyp. 4; W. L. Antosiewicz, *Klasztor franciszkanów w Krośnie*, Lwów 1910.

²⁶ K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. 2, Kraków 1938, s. 170. Pierwsza udokumentowana informacja o konwencie krośnieńskim pochodzi z roku 1397.

wtedy klasztor w Kalwarii Pałacowskiej, ufundowany (1666-1668 i 1770-1784) jako Sanktuarium Męki Pańskiej z obrazem NMP łaskami słynącym²⁷. Natomiast najmniejszym był konwent w Stryju (fund. 1687²⁸), mający jedynie 5 zakonników.

Tabela 4. Klasztory franciszkanów konwentualnych w diecezji przemyskiej w 1774 r.

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Przemysł	św. Maria Magdalena	9	4	4	17
2.	Sanok	Św. Krzyż	6	—	3	9
3.	Krosno	Nawiedzenie NMP	7	—	1	8
4.	Jarosław	Niepokalane Poczęcie NMP	5	—	1	6
5.	Kalwaria Pałacowska	Św. Krzyż	8	—	2 ²⁹	10
6.	Stryj ³⁰ (rezydencja)	św. Maria Magdalena	4	—	1	5
		Razem	39	4	12	55

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Bernardyni (*Bracia Mniejsi Obserwanci*) – uzyskali na terenie diecezji 4 fundacje, które w roku 1772 należały do prowincji ruskiej Niepokalanego Poczęcia NMP. Najwcześniejszą z fundacji był Przeworsk (fund. około 1465³¹). Konwent ten należał w roku 1774 do najmniejszych (z obsadą 14 zakonników). Konwentu w Samborze (fund. 1471-1476 i 1514³²) miał wtedy 23 zakonników, zaś w Rzeszowie (fund. 1624³³) liczył 30 zakonników. Bezsprzecznie najbardziej znanym był wtedy konwent w **Leżajsku** fundowany w 1608 roku przy pielgrzymkowym kościele NM Panny³⁴. W roku 1772 przebywało w nim aż 36 zakonników, w tym 17 kapłanów, 11 kleryków i 8 braci.

²⁷ J. S. Barcik, *Kalwaria Pałacowska*, Warszawa 1985, s. 22-40.

²⁸ W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 2, s. 374; A. Prochaska, *Historia miasta Stryja*, Lwów 1926, s. 91-94.

²⁹ W tym 1 tercjarz.

³⁰ L. Bieńkowski (*Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*, tab. 26) umieszcza konwent stryjski franciszkanów konwentualnych w 1774 w obrębie archidiecezji lwowskiej, gdy tymczasem Stryj przeszedł do Lwowa dopiero w 1784.

³¹ K. Kantak, *Bernardyni polscy*, t. 1, Lwów 1933, s. 16; J. Kłoczowski, *Zakony na ziemiach polskich w wiekach średnich*, s. 513-514.

³² Kuczeza, *Samborszczyzna*, t. 1, s. 359-380.

³³ K. Kantak, *Bernardyni polscy*, t. 2, Lwów 1933, s. 6.

³⁴ Cz. Bogdański, *Pamiętnik kościoła i klasztoru OO. Bernardynów w Leżajsku*, Kraków 1929; A. E. Obruśnik, *Leżajsk. Bazylika i klasztor OO. Bernardynów*, Warszawa 1991.

Tabela 5. Konwenty bernardyńskie w diecezji przemyskiej w 1774 r.

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Sambor	Wniebowzięcie NMP	14	4	5	23
2.	Rzeszów	Wniebowzięcie NMP	19	8 ³⁵	3	30
3.	Przeworsk	św. Barbara PM	11	-	3	14
4.	Leżajsk	Zwiastowanie NMP	17	11	8 ³⁶	36
Razem			61	23	19	103

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premissiensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Reformaci (*Bracia Mniejsi Obserwanci*) – założyli w diecezji 4 konwenty, z których 3 (Jarosław, Przemyśl i Rzeszów) należały w XVIII w. do prowincji małopolskiej Matki Bożej Anielskiej, zaś 1 (Sądowa Wisznia), do prowincji ruskiej MB Bolesnej³⁷. Pierwszym ich domem w diecezji był konwent w Przemyślu (fund. 1629³⁸), w którym w roku 1774 przebywało 24 zakonników, w tym 15 kapłanów i 6 braci. Konwent jarosławski (fund. 1700³⁹) liczył 25 zakonników, rzeszowski (fund. około 1709⁴⁰) - 23 i tyle samo w Sądowej Wiszni (fund. 1730⁴¹).

Tabela 6. Klasztory reformatów w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Przemyśl	św. Antoni Padewski	15	3	6	24
2.	Jarosław	Św. Trójca	14	5 ⁴²	6	25
3.	Rzeszów	Narodzenie NMP	11	6	6	23
4.	Sądowa Wisznia	Wniebowzięcie NMP	10	5 ⁴³	8	23
Razem			50	19	26	95

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premissiensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Kapucyni (*Zakon Braci Mniejszych Kapucynów*) – do rozbiorów uzyskali w diecezji jedynie 2 domy, które w XVIII stuleciu należały do prowincji polskiej

³⁵ W tym 1 diakon i 2 subdiakonów.

³⁶ W tym 6 profesów i 2 nowicjusów.

³⁷ Lita k, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 527-528.

³⁸ A. Błażkiewicz, *Powstanie małopolskiej prowincji reformatów 1587-1639*, NP, 14 (1961) s. 118-132.

³⁹ A. Sroka, *Franciszkański kościół św. Antoniego w Przemyślu, Jarosław – Przemyśl 1992.*

⁴⁰ Tamże, s. 50-51; J. Gierowski, *Lubomirski Jerzy Ignacy*, PSB, t. 18, s. 23-25.

⁴¹ Ś. Lenartowicz, *Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Maryi i klasztor oo. Franciszkanów-Reformatów w Sądowej Wiszni*, w: *Kościół i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego*, red. J. K. Ostrowski, t. 3, Kraków 1995, s. 171-177; Kłoczowski, *Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, s. 51.

⁴² W tym 1 diakon.

⁴³ Klerycy nowicjusze.

św. biskupów Wojciecha i Stanisława. Konwent w Krośnie (fund. 1754⁴⁴) zamieszkiwało 14 zakonników, w tym 9 kapłanów i 4 braci. Natomiast w hospicjum w Bliznem na Górze św. Michała, w dobrach stołowych biskupstwa przemyskiego (fund. 1760⁴⁵), mieszkało w roku 1774 jedynie 3 kapłanów i 2 braci.

Tabela 7. Klasztory kapucyńskie w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Krosno	św. Jakub W.	9	1	4	14
2.	Blizne (hospicjum)	św. Michał A.	3	-	2	5
Razem			12	1	6	19

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Karmelici trzewickowi (*Zakon Braci NMP z Góry Karmel*) – przybyli do diecezji przemyskiej dopiero na początku XVII stulecia i do rozbiorów zdążyli założyć tu 3 klasztory. Konwent w Sąsiadowicach (fund. 1603) powstał przy istniejącym już kościele pielgrzymkowym św. Anny⁴⁶. W roku 1605 karmelici tamtejsi otrzymali w zarząd parafię w Felsztynie, zaś w 1623 parafię w Sąsiadowicach. W klasztorze tym mieszkało w 1774 roku 12 zakonników. W niedalekim Hussakowie (fund. 1623⁴⁷) przebywało wtedy 7 zakonników, zaś w Drohobyczu (fund. 1697⁴⁸), który należał do tzw. karmelitów reformatów – 14. Konwenty w Hussakowie i Sąsiadowicach należały w roku 1772 do prowincji ruskiej św. Józefa, zaś konwent w Drohobyczu do prowincji wielkopolskiej Przenajświętszego Sakramentu⁴⁹.

Tabela 8. Klasztory karmelitów trzewickowych w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Drohobycz (reformaci)	św. Józef	11	-	3	14
2.	Hussaków	św. Stanisław Bp	6	-	1	7
3.	Sąsiadowice	św. Anna	9	-	3	12
Razem			26	-	7	33

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Karmelici bosii (*Bracia Bosi Zakonu NMP z Góry Karmel*) zyskali w diecezji

⁴⁴ J. A t a m a n, *W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej*, Warszawa 1936, s. 257-258; S a r n a, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 2, s. 444-445.

⁴⁵ Tamże, s. 451.

⁴⁶ B o r c z, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, s. 111.

⁴⁷ Tamże, s. 356; K ł o c z o w s k i, *Zakony w diecezji przemyskiej obrz. lac.*, s. 41.

⁴⁸ S a r n a, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 2, s. 386.

⁴⁹ L i t a k, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 521.

2 fundacje (Przemyśl i Zagórz). Do rozbiorów należały one do prowincji polskiej Św. Ducha. Do Przemyśla karmelici zostali sprowadzeni w roku 1620⁵⁰. W roku 1774 w tym klasztorze mieszkało 16 zakonników, w tym 10 kapłanów, 2 kleryków i 4 braci. Natomiast do Zagórza karmelici przybyli w roku 1700, gdzie posiadali obronny klasztor wraz z kościołem Zwiastowania NMP i szpitalem dla 12 żołnierzy szlacheckiego pochodzenia. W roku 1774 mieszkało w nim 10 księży, 1 kleryk i 7 braci zakonnych.

Tabela 9. Klasztory karmelitów bosych w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Przemyśl	św. Teresa	10	2	4	16
2.	Zagórz	Zwiastowanie NMP	10	1	7	18
Razem			20	3	11	34

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Bożogrobcy (*Zakon Kanoników Stróżów Grobu Chrystusowego*), zwani też miechowitami, należeli do nurtu kanoników regularnych. W roku 1772 posiadali w diecezji 6 placówek⁵¹. Do rozbiorów tworzyły one prowincję ruską zakonu. Na ziemię przemyską do Przeworska sprowadził ich w roku 1394 Jan Tarnowski, wojewoda sandomierski, przekazując im świeżo utworzoną parafię, przy której ustanowili prepozyturę z konwentem⁵². W roku 1774 w konwencie przeworskim mieszkało 12 zakonników, w tym 10 kapłanów i 2 kleryków. Do parafii w Leżajsku miechowici przybyli prawdopodobnie w roku 1439, gdzie zorganizowali konwent przy kościele Trójcy Świętej⁵³. W roku 1774 pracowało w nim 7 zakonników, w tym 6 kapłanów. W tym czasie bożogrobcy posiadali na terenie diecezji 4 probostwa. Najstarsze z nich to Urzejowice k. Przeworska (fund. 1411⁵⁴), które obsadzone było w 1774 roku przez 2 kapłanów. Taka sama liczba miechowitów obsługiwała probostwa w Giedlarowej koło Leżajska (fund. 1439⁵⁵), Rudołowicach koło Przeworska, oraz w Tuligłowach⁵⁶.

⁵⁰ Cz. Gil, *Karmelici Bosi w Polsce (1605-1665)*, NP, 48 (1977) s. 70-78; B. J. Wanat, *Zakon Karmelitów Bosych w Polsce*, Kraków 1979, s. 257-275.

⁵¹ W latach 1577-1717 bożogrobcy posiadali w swoim zarządzie również probostwo w Gniewczynie k. Przeworska.

⁵² T. M. Trajdos, *Miechowici na Ziemi Przemyskiej za panowania Władysława Jagielly*, „*Folia Historica Cracoviensia*”, 4-5 (1997-1998) s. 69 n.

⁵³ Tamże, s. 67-68.

⁵⁴ ZDM, cz. V, nr 1238; S Nakielski, *Miechovia sive Promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis*, Cracoviae 1646, s. 385-386.

⁵⁵ M. Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie*, NP, 17 (1963) s. 56; Nakielski, *Miechovia sive promptuarium*, s. 359-360.

⁵⁶ Tobiasz, *Bożogrobcy w Miechowie*, s. 56.

Tabela 10. Klasztory bożogrobców w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Charakter domu	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Leżajsk	prepozytura	Św. Trójca	6	1	-	7
2.	Przeworsk	konwent	Św. Duch	10	2 ⁵⁷	-	12
3.	Giedlarowa	probostwo	św. Michał A	2	-	-	2
4.	Rudołowice	probostwo	św. Mikołaj Bp	2	-	-	2
5.	Tuligłowy	probostwo	św. Mikołaj Bp	2	-	-	2
6.	Urzejowice	probostwo	św. Mikołaj Bp	2	-	-	2
Razem				24	3	-	27

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Jezuici (*Towarzystwo Jezusowe*) - założyli w diecezji łącznie 5 domów. Z tych 4 kolegia (Jarosław /2/, Przemyśl i Sambor) należały do prowincji małopolskiej, zaś 1 (Krosno) do prowincji wielkopolskiej⁵⁸. Najstarszym kolegium jezuitów w obrębie diecezji przemyskiej był klasztor w Jarosławiu, ufundowany w roku 1571 przez Zofię z Odrowążów, wdowę po Janie Tarnowskim, kasztelanie wojnickim⁵⁹. W roku 1575 jezuici otworzyli w Jarosławiu szkoły dla młodzieży, w których przy końcu XVI stulecia uczyło się przeszło 600 uczniów⁶⁰. W roku 1772 w kolegium tym pracowało 29 zakonników, w tym 15 kapłanów. W roku 1629 jezuici uzyskali w Jarosławiu przy kościele Maryi Panny Bolesnej drugi dom, z obowiązkiem zapewnienia opieki nad przybywającymi tu pielgrzymami⁶¹. Wkrótce jezuici otworzyli tu dom III próby⁶². W roku 1772 przebywało w kolegium 30 zakonników, w tym 23 kapłanów. Do Przemyśla jezuici przybyli w roku 1611, gdzie osiedli przy starożytnym kościele św. Piotra. W roku jezuici otwarli w Przemyślu szkołę dla młodzieży a w 1658 kolegium. Prowadzili także kurs kazuistyki dla kleryków⁶³. W roku 1772 pracowało tu 18 zakonników, w tym 13 kapłanów. Kolegium w Krośnie (fund. 1613) prowadziło od roku 1639 szkołę dla młodzieży⁶⁴. W oku 1772 liczyło ono 24 zakonników, w tym 13 kapłanów i 8 braci. Do Sambora przybyli jezuici w roku i utworzyli tu początkowo misję, od roku 1702 rezydencję, zaś od 1764 kolegium. Od 1702 prowadzili szkołę z klasami gramatyki i poetyki, od

⁵⁷ W tym 1 subdiakon.

⁵⁸ E. Jabłońska-Deptuła, *Zakony diecezji przemyskiej od pierwszego rozbioru do 1938 roku*, s. 208-209.

⁵⁹ Leń, *Jezuickie kolegium św. Jana w Jarosławiu 1573-1773*, s. 8-147.

⁶⁰ Tamże, s. 115-147; S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 1 cz. 1, Lwów-Kraków 1900, s. 212-215; K. Gottfried, *Jezuici w Jarosławiu*, Jarosław 1933, s. 4 nn.

⁶¹ J. Makara, *Dzieje parafii jarosławskiej*, s. 144-145.

⁶² Kłoczowski, *Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, s. 39-40.

⁶³ S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4 cz. 3, s. 1035-1041.

⁶⁴ Tamże, s. 1114-1129; *Schematismus universi cleri dioecesis rit. lat. premisliensis pro anno Domini 1900*, Premislae 1899, s. 130.

1704 kurs teologii moralnej dla kleryków przemyskich, zaś od 1712 retoryki⁶⁵. W kolegium tym w 1772 roku przebywało 14 zakonników, w tym 9 kapłanów.

Oprócz wymienionych domów jezuiti otwarli w roku 1731 w Turce stację misyjną wraz z kościołem, należącą do kolegium samborskiego⁶⁶. Ponadto w roku 1759 bp Wacław H. Sierakowski inkorporował do krośnieńskiego kolegium jezuitów parafię w Zarszynie.

Tabela 11. Klasztory jezuitów w diecezji przemyskiej w roku 1772

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Jarosław (kolegium)	św. Jan Chrzciciel	15	5	9	29
2.	Jarosław (dom III próby)	MB Bolesna	23	–	7	30
3.	Krosno (kolegium)	Niepokalane Poczucie NMP	13	3	8	24
4.	Przemysł (kolegium)	św. Ignacy Loyola	13	2	3	18
5.	Sambor (kolegium)	św. Stanisław Kostka	9	2	3	14
Razem			73	12	30	115

Tabelę sporządzono w oparciu o: *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku (Materiały do Atlasu historycznego chrześcijaństwa w Polsce)*, tab. 29 i 31.

Kres jezuitów w diecezji przemyskiej przyniosła kasata zakonu, dokonana w roku 1773. Brewe pap. Klemensa XIV „*Dominus ac Redemptor*” z 21 VI 1773 roku, znoszące zakon jezuitów w Kościele, zostało wprowadzone w życie w diecezji przemyskiej w październiku tegoż roku⁶⁷. Kasata klasztorów tego zakonu poprzedziła o kilka lat falę kasat z lat 80. i 90. XVIII w.

Pijarzy (*Zakon Kleryków Regularnych Ubogich MB Szkół Publicznych*) – mieli w diecezji przemyskiej tylko 1 klasztor, mieszczący się w Rzeszowa, dokąd sprowadził ich w roku 1656 Jerzy S. Lubomirski, osadzając ich w klasztorze przy kościele św. Jana Chrzciciela, zbudowanym w latach 1642-1646 z fundacji Pudencjany z Ligęzów Ostrogskiej dla sióstr bernardynek prowincji ruskiej⁶⁸. Pijarzy już w roku 1658 otworzyli w Rzeszowie stojące na wysokim poziomie kolegium szkolne dla młodzieży, stanowiące silną konkurencję dla szkół jezuitów. W XVIII w. klasztor należał do prowincji polskiej zakonu⁶⁹. W roku 1774 przebywało w nim 18 zakonników, w tym 13 kapłanów, 3 kleryków i 2 braci.

⁶⁵ S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4 cz. 3, s. 1622-1628.

⁶⁶ Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 2, s. 483; A. Kuczera, *Samborszczyzna*, t. 1, s. 386.

⁶⁷ ŁAPrz., b.s., *akta z okazji zniesienia Zakonu OO. Jezuitów w Jarosławiu, w Krośnie, w Samborze i Przemysłu w r. 1773 wraz z inwentarzami odnośnych kościołów*, s. 9-118; K. Leń, *Jezuickie kolegium św. Jana w Jarosławiu 1573-1773*, Kraków 2000, s. 146-147. Po zniesieniu zakonu jezuiti, już jako księża świeccy, jeszcze przez kilka lat prowadzili szkoły (w Jarosławiu do roku 1782).

⁶⁸ J. Świeboda, *Collegium Ressoivense w życiu Polaków 1658-1983*, Rzeszów 1983, s. 126; J. Buba, *Pijarzy w Polsce*, NP, 15 (1962) s. 14, 34.

⁶⁹ Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 526.

Tabela 12. Pijarzy w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Rzeszów	św. Jan Chrzciciel	13	3	2	18
Razem			13	3	2	18

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

Misjonarze (Zgromadzenie Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo) – otworzyli w diecezji przemyskiej 3 klasztory (Przemyśl, Brzozów i Sambor). W roku 1772 należały one do prowincji polskiej zakonu. Najstarszy ich konwent funkcjonował w Przemyślu, dokąd sprowadził ich w roku 1687 bp Jan Zbąski, powierzając im prowadzenie diecezjalnego seminarium duchownego dla kleryków⁷⁰. W roku 1774 w Przemyślu pracowało 4 zakonników, w tym 3 kapłanów i 1 brat.

W Samborze przy parafii św. Jana Chrzciciela misjonarze z domu przemyskiego pracowali od czasu zarazy w roku 1705, podczas której zmarło kilku księży diecezjalnych tam zatrudnionych. Odrębny od przemyskiego dom w Samborze został zorganizowany w roku 1743⁷¹. W 1774 roku było w nim 9 zakonników, w tym 8 kapłanów.

Fundatorem domu misjonarzy w Brzozowie był bp W. H. Sierakowski, który sprowadził ich tu w roku 1745 i osadził przy kościele kolegiackim Przemienienia Pańskiego, z zadaniem dawania rekolekcji księżom, oraz prowadzenia w okresie letnim misji dla ludu, zaś od roku 1760 również prowadzenia w tym miasteczku Seminarium Duchownego dla 6 alumnów⁷². W roku 1774 w domu brzozowskim mieszkało 3 kapłanów i 1 brat zakonny.

Tabela 13. Domy księży misjonarzy w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Bracia	Razem
1.	Przemyśl	NMP i św. Jan Chrzciciel	3	1	4
2.	Brzozów	Przemienienie Pańskie	3	1	4
3.	Sambor	św. Jan Chrzciciel	8	1	9
Razem			14	3	17

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

⁷⁰ Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001), t. 1, *Dzieje*, red. S. Rospond, Kraków 2001, s. 77-79; B o r c z, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, s. 94-95.

⁷¹ Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001), s. 100; B o r c z, *Archidiecezja Przemyska. Zarys dziejów i organizacji*, s. 95-96.

⁷² Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001), s. 101; S a r n a, *Biskupi przemyscy obrz. łac.*, t. 2, s. 450-451.

Bonifratrzy (*Zakon Szpitalny św. Jana Bożego*) - założyli w diecezji 1 dom. Sprowadził ich do Przemysła Piotr Paweł Mniszek, pisarz ziemski przemyski, który zakupił plac i wybudował na nim kościół, oraz klasztor ze szpitalem na 12 chorych. Fundację zatwierdził w roku 1678 sufragan przemyski bp Jan Dębowski⁷³. Konwent przemyski bonifratrów należał do prowincji polskiej Zwiastowania NMP⁷⁴.

Tabela 14. Klasztor bonifratrów w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Przemysł	św. Piotr i Paweł Ap.	1	–	3	4
Razem			1	–	3	4

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774*.

Paulini (*Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika*) do rozbiorów założyli w diecezji 2 domy (Stara Wieś i Krzeszów), które należały do prowincji polskiej zakonu. Do Starej Wsi pod Brzozowem sprowadził paulinów w roku 1728 bp Aleksander A. Fredro, osadzając ich przy kościele pielgrzymkowym Narodzenia NMP⁷⁵. W roku 1774 konwent liczył 14 kapłanów, 3 kleryków i 1 brata zakonnego.

W roku 1722 małżonkowie Aleksander Młodecki i jego żona Helena z Zachczyńskich uzyskali zgodę Tomasza Zamoyskiego na fundację konwentu Paulinów, w położonym w obrębie jego dóbr miasteczku Krzeszowie. W pierwszym etapie fundatorzy wzniesli na gruntach dworskich prowizoryczne zabudowania klasztorne i drewnianą kaplicę, którą za zgodą biskupa przemyskiego Krzysztofa J. Szembeka poświęcił 23 V 1723 roku pod wezwaniem Świętej Trójcy miejscowy proboszcz ks. Andrzej Fabiański, kustosz kolegiaty zamojskiej. Poświęcenia kamienia węgielnego pod murowany kościół dokonał 1 V 1727 roku prowincjał paulinów O. Konstanty Moszyński, uzyskawszy na to zgodę biskupa przemyskiego Aleksandra A. Fredry. Rychła śmierć fundatorów nie pozwoliła na sfinalizowanie fundacji. Placówka w Krzeszowie przez szereg lat miała status rezydencji z jednym zakonnikiem obsługującym kaplicę⁷⁶. Rezydencja krzeszowska utrzymała się przypuszczalnie do końca lat 80-tych XVIII stulecia⁷⁷.

⁷³ Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 2, s. 371; Kłoczowski, *Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, s. 48 (autor podaje rok 1665 jako datę założenia domu).

⁷⁴ Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 497.

⁷⁵ J. Kwolek, *Fredro Aleksander Antoni*, PSB, t. 7; s. 104-105.

⁷⁶ AAPrz., sygn. 170 AV 1744, k. 7v-8; sygn. 179 AV 1753, k. 139-139v; sygn. 191, Akta 1678-1869. Wizytacje 1761-1864, *Visitatio decanatus tarnogradensis 1768*, s. 212.

⁷⁷ Wymienia ją jeszcze Schematyzm biskupa Antoniego W. Betańskiego z 1785. Zob. AAPrz., sygn. 244, *Cosignatio generalis ecclesiarum parochialium et totius cleri dioecesis premisliensis (...) mense iulio, augusto et septembre 1785 manu Antonii Venceslai Betański episcopi premisliensis*, k. 75.

Tabela 15. Klasztory paulinów w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem
1.	Stara Wieś	Wniebowzięcie NMP	14	3 ⁷⁸	1	18
2.	Krzeszów (rezydencja) ⁷⁹	Święta Trójca	1	–	–	1
Razem			15	3	1	19

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774.*

W 1772 roku w rękach zakonów znajdowało się 12 parafii, 3 filie, oraz 2 kapelanie. I tak bożogrobcy prowadzili parafie: Przeworsk, Leżajsk, Giedlarowa, Rudolowice, Tuligłowy, Urzejowice, dominikanie: Cieszanów i Wielkie Oczy (filia Krakowca), misjonarze: Dydnia, Sambor i Strzałkowice (filia Sambora), franciszkanie: Kalwaria Paclawska, karmelici trzewiczkowi: Sąsiadowice i Skole (filia Stryja), jezuita: Zarszyn a także kapelanie w Radawie⁸⁰, oraz Turce⁸¹. Zauważyć należy, że wobec niedoboru księży w diecezji, zakonnicy często zatrudniani byli jako wikariusze w parafiach a także kapelani w dworach magnackich.

Przy klasztorach na terenie diecezji funkcjonowały znane sanktuaria, przeważnie z koronowanymi obrazami Matki Bożej, np.: Kalwaria Paclawska – franciszkanie, Borek Stary – dominikanie, Leżajsk – bożogrobcy i bernardyni, Przeworsk – bożogrobcy (kult Grobu Chrystusowego), Przemyśl – dominikanie i franciszkanie, Stara Wieś – paulini, Rzeszów – bernardyni, Jarosław – jezuita, Sąsiadowice – karmelici trzewiczkowi. Największy zasięg oddziaływania miała Kalwaria z sanktuarium Męki Pańskiej, fundowana latach 1666-1668 w Paclawiu w pobliżu Przemyśla przez Andrzeja Maksymiliana Fredrę, przekazana w opiekę franciszkanom konwentualnym, ściągająca rokrocznie na kilkudniowe odpusty wielotysięczne rzesze pielgrzymów z diecezji przemyskiej i spoza jej granic⁸². Zakony miały też swój poważny wkład na polu szkolnictwa. Kolegia przyklasztorne w diecezji przemyskiej, zakładane od II połowy XVI wieku, kształciły dużą liczbę młodzieży męskiej z różnych stanów, spośród której rekrutowało się wielu kandydatów do stanu duchownego. I tak jezuita w latach 1568-1614 założyli 3 szkoły dla młodzieży: w Jarosławiu (1574), Przemyślu (1654) i w Krośnie (1639). W roku 1658 dołączyło do nich kolegium pijarów w Rzeszowie, zaś w roku 1697/1698 czwarte kolegium jezuickie w Samborze⁸³.

⁷⁸ W tym 2 nowicjusów.

⁷⁹ AAPrz., sygn. 191, Acta 1678-1869. Wizytacje 1761-1864, s. 212 (Krzeszów 1768).

⁸⁰ Parafia erygowana po 1773.

⁸¹ Parafia erygowana w 1773.

⁸² J. S. Barcik, *Kalwaria Paclawska*, s. 110-19.

⁸³ Kłoczowski, *Zakony w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, s. 60-62.

2. Klasztory żeńskie

Pierwsze klasztory żeńskie zagościły w diecezji przemyskiej dosyć późno, bo dopiero przy końcu XVI w. Do rozbiorów założono tu 4 konwenty, należące do 3 zakonów. Benedyktynki posiadały na tym terenie 2 konwenty (Jarosław i Przemyśl), natomiast po 1 konwencie dominikanki (Przemyśl) i brygidki (Sambor). Nie powiodła się natomiast fundacja sióstr szarytek w Brzozowie (1760⁸⁴), zaś fundacja drugiego domu tego zgromadzenia (Przeworsk), zapoczątkowana w roku 1768, przeciągnęła się aż do roku 1781⁸⁵.

Tabela 16. Klasztory żeńskie w diecezji przemyskiej w roku 1774

Lp.	Zakon	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Liczba zakonnic
1.	benedyktynki	Jarosław	św. Mikołaj Bp. i św. Stanisław BM	36
2.	benedyktynki	Przemyśl	Święta Trójca	28
3.	dominikanki	Przemyśl	NMP, św. Katarzyna	21
4.	brygidki	Sambor	Duch Święty	19
Razem				104

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 1, 1772-1776, *Consignatio omnium personarum religiosarum in conventibus dioecesis premisliensis reperibilium facta anno Domini 1774*.

Dominikanki (*Mniszki Zakonu Kaznodziejskiego*) pierwszy klasztor założyły w Przemyślu. Początkowo tworzyły one grupę tercjarek żyjących razem przy klasztorze dominikanów w Przemyślu. Dopiero w roku 1590 zatwierdził konwent bp Wawrzyniec Gościński. Klasztor ten w roku 1606 przyjął klauzurę⁸⁶. Nowo erygowany klasztor oparł swój byt na dochodach folwarku zakupionego w roku 1591 za zgodą króla Zygmunta III⁸⁷. Klasztor podlegał zwierzchnictwu prowincjała swego zakonu (w 1772 była to prowincja polska dominikanów). W roku 1774 przebywało w nim 21 mniszek, w tym 18 profesek, 1 nowicjuszka i 2 konwerski.

Benedyktynki (*Mniszki Zakonu Świętego Benedykta*) należące do kongregacji chełmińskiej Magdaleny Mortęskiej sprowadziła w roku 1611 do Jarosławia Anna Kostczanka, wdowa po Aleksandrze księciu Ostrońskim. W latach 1615-1624 wniosła dla nich okazały konwent z barokowym kościołem św. Mikołaja i

⁸⁴ Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 2, s. 451; J. Rąb, *Kościelne dzieje Brzozowa*, NP, 43 (1975) s. 303. Szarytki w Brzozowie ufundował w roku 1760 bp Wacław H. Sierakowski. Siostry, w liczbie 3, zajmować się miały pielęgnacją chorych w szpitalu, oraz wychowywaniem i kształceniem dziewcząt. Fundacja ta nie została sfinalizowana z powodu przejścia fundatora do Lwowa.

⁸⁵ Dom przeworskich szarytek erygowany został kanonicznie w 1781.

⁸⁶ E. Janicka-Oleczakowa, *Żeński ruch dominikański w Polsce w XVII - XX wieku*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222-1972*, t. 1, Warszawa 1975, s. 160-162.

⁸⁷ S. Barącz, *Archiwum OO. Dominikanów w Jarosławiu*, s. 84.

św. Stanisława BM⁸⁸. W roku 1774 przebywało w konwencie 35 profesek i 1 nowicjuszka. Drugi klasztor tego zakonu powstał w roku 1618 w Przemyślu, początkowo jako filia konwentu jarosławskiego (do 1694)⁸⁹. Przy klasztorze funkcjonowała szkoła dla dziewcząt. Do rozbiorów klasztor należał do Kongregacji chełmińskiej benedyktynek⁹⁰. Liczył on wówczas 28 mniszek, w tym 13 konsekrowanych i 15 profesek.

Brygidki (*Zakon Najświętszego Zbawiciela Świętej Brygidy*) reguły św. Salwatora i św. Augustyna reformy lubelskiej założyły w diecezji 1 konwent w Samborze. Jego fundacja była dziełem zbiorowym. Brygidki przybyły do Sambora z Lublina w roku 1611, gdzie otrzymały drewniany klasztor wraz z kościołem Ducha Świętego, wybudowany staraniem Szczęsnej Bukowskiej i Jadwigi Mniszchowej, wojewodziny sandomierskiej. Klasztor otrzymał bogate uposażenie z nadania Mikołaja Daniłowicza, podskarbiego koronnego i jego córki Urszuli – pierwszej ksieni opactwa⁹¹.

II. Zmiany w sieci klasztorów i kasaty w latach 1782-1795

Po I rozbiorze Polski ilość klasztorów w diecezji przemyskiej przejściowo wzrosła, co było spowodowane zmianami granic diecezji, dokonywanymi samowolnie przez władze austriackie w okresie rządów ces. Józefa II (1780-1790). I tak 1 V 1782 zostało przyłączonych do diecezji przemyskiej z diecezji chełmskiej 7 dekanatów (niepełnych) (bełzki, grabowiecki, hrubieszowski, krasnostawski, potylicki, sokalski, zamojski), z około 50 parafiami, gdzie w roku 1772 funkcjonowało 18 klasztorów i rezydencji męskich z 256 zakonnikami i 2 żeńskie z 37 zakonnicami⁹². W obrębie diecezji przemyskiej znalazło się wówczas 18 klasztorów męskich a to: 2 klasztory augustianów (Stanin i Witków), 3 bernardynów (Krystynopol, Radeznica i Sokal), 4 dominikanów (Bełz, Horodło, Hrubieszów i Krasnobród), 3 franciszkanów konwentalnych (Górecko Kościelne, Szczebrzeszyn i Zamość), 1 paulinów (Warczę), 4 reformatów (Hrubieszów,

⁸⁸ I. Ry ch l i k, *Kościół i klasztor PP. Benedyktynek w Jarosławiu*, Jarosław 1903; J. M a k a r a, *Dieje parafii jarosławskiej*, s. 116-118.

⁸⁹ S a r n a, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 1, s. 246; t. 2, s. 386.

⁹⁰ L i t a k, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 531.

⁹¹ AAPrz., sygn. 177 (wizytacja klasztoru brygidek przeprowadzona w roku 1758); E. J a n i c - k a - O l c z a k o w a, *Zakony żeńskie w Polsce*, KP, t. 2, s. 749-750; A. K u c z e r a, *Samborszczyzna*, t. 1, s. 383-384. Tenże autor podaje jako datę fundacji klasztoru rok 1621.

⁹² B. K u m o r, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980, s. 16; t e n ż e, *Granice metropolii i diecezji polskich*, ABMK, 20 (1970) s. 322, 329. W roku 1785 było na tym terenie (oficjałat zamojski) już tylko 10 klasztorów męskich i 2 żeńskie. Natomiast w 1809, kiedy diecezja utraciła część tych terenów na rzecz Księstwa Warszawskiego, było tu jedynie 6 klasztorów męskich: 3 domy franciszkanów konwentalnych (Zamość, Szczebrzeszyn i Górecko), 1 bernardynów (Radeznica) i 2 reformatów (Zamość i Hrubieszów).

Kryłów, Rawa Ruska i Zamość), oraz 1 trynitarzy (Tomaszów). Ponadto do Przemysła przyłączone zostały 2 klasztory żeńskie: brygidek w Sokalu i dominikanek w Bełzie⁹³.

Dalsze zmiany miały miejsce w roku 1784, kiedy to w rezultacie zamiany parafii ze Lwowem, diecezja przemyska otrzymała klasztor franciszkanów konwentualnych w Horyńcu, oddając równocześnie do Lwowa klasztor reformatów w Rawie i augustianów w Witkowie⁹⁴. Natomiast w wyniku kolejnej wymiany parafii z 20 X 1787 roku, odpadło od Przemysła do Lwowa 4 klasztory w dekanatach lubaczowskim, sokalskim i stryjskim: 1 augustianów (Stanin), 1 bernardynów (Krystynopol), oraz 2 franciszkanów konwentualnych (Horyniec i Stryj)⁹⁵.

Z kolei przy końcu 1786 roku z Tarnowa przeszły do diecezji przemyskiej 3 dekanaty (głogowski, miechociński i rudnicki) z 4 klasztorami: 1 dominikanów (Dzików – Tarnobrzeg), 2 kapucynów (Sędziszów i Rozwadów), oraz 1 augustianów eremitów (Radomyśl n. Sanem). Równocześnie diecezja utraciła na rzecz tarnowskiej 2 klasztory w dekanacie krośnieńskim: franciszkanów konwentualnych i kapucynów (Krosno)⁹⁶.

Wraz z I rozbiorem Polski zmieniła się radykalnie sytuacja prawna zakonów

profesji zakonnej przed 24 rokiem życia. Natomiast 15 IV 1776 wydany został dekret zabraniający zakonnikom przyjmowania tercjarzy. Z kolei dekret z 4 VI 1774 roku wyłączał klasztory galicyjskie z polskich prowincji, zaś z 22 XI 1777 umożliwiał wizytowanie klasztorów przez urzędników świeckich⁹⁷. Dekret z 8 VI 1781 roku zabraniał przyjmowania nowych kandydatów do zakonu tak długo, dopóki w poszczególnych klasztorach żyje ponad 10 zakonników. Dekret ten spowodował praktycznie zamknięcie nowicjatów do końca XVIII w. Dekret nadworny ces. Józefa II z 24 III 1781 roku zbierał dotychczasowe przepisy, nakazując m.in. zerwanie związków z klasztorami i prowincjami zagranicznymi (Rzym i Polska) i utworzenie w terminie do 2 miesięcy własnych galicyjskich prowincji zakon-

⁹³ Klasztor klarysek w Zamościu zniesiony został 3 II 1782, jeszcze przed formalnym przyłączeniem Zamojszczyzny do Przemysła. W. Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, t. 2, Kraków 1909, s. 40-41.

⁹⁴ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, ABMK, 21:1970, s. 322.

⁹⁵ Tamże, s. 323.

⁹⁶ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich*, ABMK, 21 (1970) s. 323-324. Po zniesieniu w roku 1805 diecezji tarnowskiej do diecezji przemyskiej włączono 9 jej dekanatów, w tym m.in. dukielski (z klasztorem bernardynów). Powróciły też wtedy do diecezji klasztory franciszkanów i kapucynów w Krośnie.

⁹⁷ Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, t. 2, Kraków 1909, s. 286-303. Władzom zaborczym nie podobała się zbyt wielka (ich zdaniem) liczba klasztorów w Galicji, ich niezależność od jurysdykcji biskupiej, jak też podległość prowincjałom w Polsce. Ponadto władze te uważały, że zakony w Galicji wymagają głębokiej reformy.

nych⁹⁸. Z kolei dekret nadworny z 11 III 1783 roku znosił zależność klasztorów od prowincjałów zakonnych a na ich miejsce zaprowadzał komisarzy biskupich, wybieranych spośród zakonników⁹⁹.

Obok działań o charakterze prawnym, władze austriackie praktycznie już od 1773 roku przygotowywały konkretne plany likwidacji dużej liczby klasztorów na obszarze Galicji. W tym celu urzędnicy gubernialni lwowscy gromadzili materiały dotyczące zakonów i poszczególnych klasztorów na tym terenie, oraz sporządzali ich wykazy, zgodnie z dyrektywami kancelarii nadwornej z 4 VI i 23 VII 1774 roku. Przygotowywane projekty zakładały m.in. powolne znoszenie klasztorów małych, mających mniej niż 10 osób zakonnych i włączenie ich do większych, łączenie klasztorów galicyjskich w prowincje (po 12 klasztorów), jak również odbieranie parafii zakonom i przekazywanie ich byłym jezuitom¹⁰⁰. Według wykazu, sporządzonego przez gubernium lwowskie w roku 1777, w obrębie Galicji było wtedy łącznie 165 klasztorów męskich i 24 żeńskich obrządku łacińskiego, oraz 2330 zakonników i 635 zakonnic¹⁰¹. Natomiast w obrębie diecezji przemyskiej znajdowało się wtedy 59 klasztorów męskich i 8 żeńskich, oraz 306 zakonników i 78 zakonnic¹⁰². Spośród nich aż 19 klasztorów liczyło mniej niż 10 zakonników, toteż zgodnie z rozporządzeniem ces. Marii Teresy z 1774 roku miały one ulec kasacji. Wśród wytypowanych do zniesienia znalazło się 5 klasztorów bożogrobców: Giedlarowa (z 2 zakonnikami), Leżajsk (6), Rudołowice (2), Tuligłowy (2) i Urzejowice (2), 1 klasztor karmelitów trzewiczkowych: Hussaków (7), 1 kapucynów: Blizne (5), 3 dominikanów: Jarosław¹⁰³ (8), Mościska (7) i Sambor (6), 2 dominikanów obserwantów: Sieniawa (5) i Wielkie Oczy (7), 4 franciszkanów konwentualnych: Jarosław (6), Sanok (9), Stryj (5) i Krosno (8), 3 misjonarzy: Brzozów (4), Przemyśl (4) i Sambor (9)¹⁰⁴. W oparciu o wykazy sporządzone przez gubernium lwowskie ces. Maria Teresa wydała w VI 1778 roku dekret nakazujący skasowanie 74 domów zakonnych w Galicji. Nie został on jednakże wprowadzony w życie, a to w związku z prowadzoną wówczas przez Austrię wojną bawarską o następstwo tronu¹⁰⁵.

⁹⁸ Tamże, s. 288-302; K u m o r, *Diecezja tarnowska*, s. 604-605.

⁹⁹ P. G a c h, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lublin 1984, s. 28.

¹⁰⁰ W. Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, s.343-344.

¹⁰¹ Tamże, s. 344-345.

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ Dominikanie przybyli do Jarosławia w roku 1777 ze zlikwidowanego przez Austriaków klasztoru z Bochni i osiedli w klasztorze po zniesionych w 1773 jezuitach.

¹⁰⁴ C h o t k o w s k i, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, s. 510 (tabela VII).

¹⁰⁵ Tamże, s. 346; P. G a c h, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lublin 1984, s. 28-29.

1. Kasaty klasztorów żeńskich

Zamysł kasat zakonów podjął syn Marii Teresy – ces. Józef II. Dekret, wydany przez niego 12 I 1782 roku, znosił w całym państwie zakony kontemplacyjne męskie i żeńskie, oraz regulował kwestie związane z przejmowaniem majątków klasztornych i utrzymaniem zakonników niezdolnych do pracy¹⁰⁶. W oparciu o ten akt gubernium lwowskie już 13 VI 1782 roku zaproponowało kancelarii nadwornej zniesienie w Galicji 12 klasztorów żeńskich, a wśród nich 4 w obrębie diecezji przemyskiej (benedyktynki w Jarosławiu, dominikanek w Przemyślu, oraz brygidek w Samborze i Sokalu). Zachowane natomiast miały być klasztory benedyktynki w Przemyślu i dominikanek w Bełzie (ten ostatni pod warunkiem przyjęcia reguły urszulanek i zajęcia się nauczaniem dziewcząt). Projekt ten już 24 VI 1782 roku otrzymał akceptację Wiednia i po niezbędnych przygotowaniach został wprowadzony w życie¹⁰⁷.

Tabela 17. Klasztory żeńskie w diecezji przemyskiej zniesione w latach 1782-1784

Lp.	Zakon	Miejscowość	Data likwidacji
1.	Benedyktynki	Jarosław	1782
2.	Brygidki	Sokal	1782
		Sambor	1782
3.	Dominikanki	Bełz	1784
		Przemyśl	1782
Razem		5	

Podstawa tabeli: W. Chotkowski, *Historia polityczna dawnych klasztorów panińskich w Galicji 1773-1848*, s. 99-212.

Kasaty z roku 1782 dotknęły 4 spośród 6 funkcjonujących wtedy w diecezji przemyskiej klasztorów żeńskich (benedyktynki w Jarosławiu, brygidki w Sokalu i Samborze, oraz dominikanki w Przemyślu). Sam akt zniesienia wymienionych domów miał miejsce 6 IX 1782 roku i dokonany został przez komisarzy gubernialnych w obecności komisarzy duchownych wyznaczonych przez biskupa koadiutora Wacława Betańskiego. Majątek zniesionych konwentów przejęty został na rzecz funduszu religijnego, zaś gmachy na różne cele świeckie. Budynek po konwencie dominikanek przemyskich przekazany został na cele wojskowe¹⁰⁸. Podobny los spotkał zabudowania klasztoru benedyktynki w Jarosławiu¹⁰⁹. Klasztor

¹⁰⁶ K u m o r, *Diecezja tarnowska*, s. 604.

¹⁰⁷ C h o t k o w s k i, *Historia polityczna dawnych klasztorów panińskich w Galicji 1773-1848*, s. 99-104. Plany kasat i wykazy klasztorów przeznaczonych do likwidacji, utrzymywane były przez władze austriackie w tajemnicy.

¹⁰⁸ Tamże, s. 120-121.

¹⁰⁹ Tamże, s. 114-117.

po brygidkach w Samborze przeznaczono początkowo na pomieszczenia urzędników kameralnych i salinarnych a w 1785 oddano go na cele wojskowe¹¹⁰.

Dekret cesarski z 24 VI 1782 roku zapewniał dalszą egzystencję dominikankom w Bełzie, oraz benedyktynek w Przemyślu, pod warunkiem kształcenia dziewcząt i nauczania języka niemieckiego (w tym czasie w szkole benedyktynek w Przemyślu uczyło się 150 dziewcząt). Dominikanki w Bełzie dodatkowo przyjąć miały regułę urszulanek i przejść do Sokala, do klasztoru po zniesionych brygidkach. Ostatecznie jednak i ten klasztor został zniesiony 13 IX 1784 roku (liczył on wtedy 32 zakonnice), zaś kościół Niepokalanego Poczęcia NMP przekazano miejscowym grekokatolikom¹¹¹. Natomiast benedyktyнки przemyskie w 1788 roku, z polecenia władz gubernialnych, przenieść się musiały do klasztoru poddominikańskiego, gdyż w ich klasztorze władze austriackie planowały umieszczenie sióstr szarytek i szpitala. Kiedy plany te nie zostały zrealizowane, benedyktyнки najcym 1791 roku uzyskały zgodę ces. Leopolda na powrót do swojego konwentu¹¹².

2. Kasaty klasztorów męskich

Lata 1783-1786 były okresem największego nasilenia kasat zakonów w Galicji. Na mocy dekretu z 17 VIII 1783 roku utworzona została we Lwowie Komisja Abolicyjna do spraw kasaty klasztorów, do której oprócz urzędników gubernialnych, weszło także dwóch wyższych duchownych. Duchowni też (obok urzędników cywilnych) byli zmuszeni do udziału w likwidacji konwentów w poszczególnych diecezjach¹¹³.

Drugi okres kasat przypaął na lata 1787-1795 i skierowany był głównie przeciwko zakonom męskim. Plan kasat, uzgadniany z biskupami galicyjskimi, realizowany był pod hasłem regulacji parafii i zakładania nowych placówek duszpasterskich. Funkcje klasztorów usiłowano wówczas zacieśnić do zadań parafialnych. Dekret z IV 1787 roku, oparty na wspomnianym planie, przewidywał likwidację 67 klasztorów z 625 zakonnikami i pozostawienie 31 domów z 432 zakonnikami. Realizację tych planów podjęto już w 1787 roku, lecz do śmierci ces. Józefa II, ze względu na różne przeszkody, zlikwidowano faktycznie 26 klasztorów (pozostało jeszcze 579 zakonników w 73 klasztorach i 192 kapłanów zakonnych w parafiach)¹¹⁴.

Kasaty zakonów w okresie pierwszym (1783-1786) objęły w obrębie ówczesnych granic diecezji przemyskiej 16 klasztorów męskich, zaś w drugim (1787-

¹¹⁰ Tamże, s. 109-112.

¹¹¹ Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, s. 123-133.

¹¹² Tamże, s. 201-204.

¹¹³ G a c h, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, s. 29.

¹¹⁴ Tamże, s. 30.

1795) kolejnych 9. Łącznie skasowanych zostało w tym czasie 25 klasztorów męskich. Proces kasat ilustruje zamieszczona niżej tabela.

Tabela 18. Klasztory diecezji przemyskiej zniesione w latach 1783-1795

Lp.	Zakon	Miejscowość	Data likwidacji
1.	Bonifratrzy	1. Przemyśl	1783 ¹¹⁵
2.	Dominikanie	1. Bełz	1787
		2. Cieszanów	1786
		3. Horodło	ok. 1786
		4. Mościska	1786
		5. Przemyśl	1786
		6. Sambor	1788
		7. Sieniawa	1788 ¹¹⁶
3.	Dominikanie obserwanci	1. Sieniawa	1784 ¹¹⁷
		2. Wielkie Oczy	1784 ¹¹⁸
4.	Franciszkanie konwentualni	1. Stryj	1787
		2. Jarosław	1789
5.	Kapucyni	1. Blizne	1788
6.	Karmelici bosy	1. Przemyśl	1784
7.	Karmelici trzewickowi	1. Hussaków	1789
		2. Drohobycz	1795
8.	Misjonarze	1. Brzozów	1786
		2. Przemyśl	1786
		3. Sambor	1786
9.	Paulini	1. Stara Wieś	1784
		2. Krzeszów	po 1785
		3. Waręż	1784
10.	Pijarzy	1. Rzeszów	1786
11.	Reformaci	1. Rzeszów	1787
12.	Trynitarze	1. Tomaszów	1783
Razem		25	

Podstawa tabeli: W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, cz. 2, Przemyśl 1910, s. 503-514; E. Jabłońska-Deptuła, *Zakony diecezji przemyskiej od pierwszego rozbioru do 1938 roku*, s. 213-218.

Pierwszymi zniesionymi klasztorami męskimi w diecezji były domy bonifratrów w Przemyślu i trynitarzy w Tomaszowie, zlikwidowane w 1783 roku. Klasztor **bonifratrów w Przemyślu** liczył w chwili kasaty 6 zakonników¹¹⁹. Władze austriackie planowały urządzić w zabudowaniach poklasztornych szpital prowa-

¹¹⁵ Bonifratrzy mieszkali w zniesionym klasztorze przemyskim jeszcze w 1787.

¹¹⁶ Klasztor w Sieniawie otrzymali dominikanie w 1786 po dominikanach obserwantach. Został on skasowany już w 1788.

¹¹⁷ Klasztor przekazany został dominikanom zwykłej obserw.

¹¹⁸ Klasztor przekazany został dominikanom zwykłej obserw.

¹¹⁹ Chotkowski, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji 1773-1848*,

dzony przez siostry miłosierdzia. Do czasu ich przybycia pozwolono mieszkać w zniesionym klasztorze kilku bonifratrom i sprawować opiekę nad chorymi w szpitalu. W rezultacie jeszcze w lipcu 1787 roku mieszkało w zniesionym klasztorze 2 braci¹²⁰.

W 1784 roku władze austriackie zniosły na tym terenie kolejnych 5 klasztorów, należących do dominikanów obserwantów (2), karmelitów bosych (1) i paulinów (2). Dominikanie obserwanci Kongregacji św. Ludwika Bertranda posiadali klasztor z kościołem Wniebowzięcia NMP w Sieniawie, oraz Niepokalanego Poczęcia NMP w Wielkich Oczach. Opróżnione konwenty władze zaborcze przekazały dominikanom zwykłej reguły.

W roku 1784 nastąpiła likwidacja 2 klasztorów paulinów: w Warężu i Starej Wsi. Przez pewien czas utrzymała się jeszcze rezydencja Św. Trójcy w Krzeszowie, jednakże i ta zaprzestała działalności około roku 1786¹²¹. W tym samym roku zlikwidowany został także konwent karmelitów bosych św. Teresy w Przemyślu. Zniósł go ces. Józef II dekretem z 24 IV 1784 roku, przekazując kościół grekokatolikom na cerkiew katedralną, zaś klasztor na rezydencję biskupa i duchowieństwa katedralnego tego obrządku. Zakonnicy zostali wówczas usunięci (28 VI 1784) do klasztoru w Zagórze¹²².

Rok 1786 przyniósł kres dalszych 9 domów zakonnych w diecezji. Największą ich liczbę (4) utracili wówczas dominikanie zwykłej reguły. W 1774 roku dominikanie posiadali w diecezji przemyskiej 6 klasztorów, do których dołączył w 1777 roku nowy w Jarosławiu, zorganizowany w klasztorze pojezuickim przy kościele MB Bolesnej, dla zakonników wyrzuconych z Bochni. W wyniku zmian granicznych doszły ponadto w 1784 roku klasztory dominikanów w Hrubieszowie, Horodle, Krasnobrodzie i Dzikowie, oraz 2 konwenty po zniesionych dominikanach obserwantach (Sieniawa i Wielkie Oczy). Pierwsze kasaty dominikanie zwykłej reguły przeżyli w 1786 roku. Zamknięte zostały wtedy konwenty w Mościskach, Cieszanowie i Horodle, a także najstarszy i posiadający największą obsadę konwent w Przemyślu, zniesiony w oparciu o dekret nadworny ces. Józefa II z 1 I 1786. Zakonnicy z klasztoru przemyskiego przeniesieni zostali do konwentu dominikanów w Jarosławiu¹²³. W roku 1788 kasaty dotknęły dalsze

¹²⁰ Tamże, s. 384-387. Plany założenia w Przemyślu klasztoru szarytek i szpitala zakończyły się ostatecznie fiaskiem.

¹²¹ Wymienia ją jeszcze Schematyzm biskupa Antoniego W. Betańskiego z 1785. Zob. AAPrz., sygn. 244, *Cosignatio generalis ecclesiarum parochialium et totius cleri dioecesis premisliensis (...) mense iulio, augusto et septembre 1785 manu Antonii Venceslai Betański episcopi premisliensis*, k. 75.

¹²² W a n a t, *Zakon Karmelitów Bosych w Polsce*, s. 273-275. Karmelici powrócili do przemyskiego klasztoru w czerwcu 1946 roku, po repatriowaniu biskupów i duchowieństwa grekokatolickiego na Ukrainę.

¹²³ C h o t k o w s k i, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji 1773-1848*, s. 202. W opróżnionym konwencie w latach 1788-1791 mieszkały z nakazu władz austriackich benedyktynki przemyskie, prowadzące szkołę dla dziewcząt.

2 klasztory dominikańskie: w Samborze i Sieniawie. W 1786 roku Austriacy znieśli ponadto 3 domy misjonarzy: w Samborze, Brzozowie i Przemyślu. Zniesienie tych placówek zbiegło się z likwidacją w 1783 roku prowadzonych przez zakon diecezjalnych seminariów duchownych w Brzozowie i Przemyślu¹²⁴. Ostatni z domów zamkniętych w 1786 roku należał do pijarów w Rzeszowie, zasłużonych na polu szkolnictwa średniego. W odebranych zakonnikom budynkach władze zaborcze umieściły szkoły normalne i gimnazjalne.

W latach 1787-1795 władze zaborcze skasowały na tym terenie kolejnych 9 klasztorów męskich. Jednym z pierwszych był klasztor reformatów Narodzenia NMP w Rzeszowie. Reformaci mieli w 1774 roku w diecezji przemyskiej 4 konwenty, do których w 1784 roku dołączyły domy w Kryłowie i Zamościu. W 1785 klasztory reformackie w Galicji weszły w skład nowo powołanej do istnienia prowincji galicyjskiej p.w. MB Bolesnej. W okresie kasat józefińskich zniesiony został 25 IV 1787 roku konwent w Rzeszowie¹²⁵. Austriacy planowali znieść również konwent w Przemyślu (1789), zaś budynki przeznaczyć na szpital prowadzony przez siostry miłosierdzia, jednakże odstąpili od tego zamiaru po petycjach ze strony konsystorza przemyskiego i urzędu miejskiego¹²⁶.

Franciszkanie konwentualni utracili w 1787 roku jeden konwent. W 1772 roku mieli oni w diecezji przemyskiej 6 domów, do których w wyniku zmian granicznych dołączyły wkrótce dalsze w Zamościu, Szczebrzeszynie, Górecku i Puszczy Solskiej. Natomiast w roku 1786 ubył konwent krośniński Nawiedzenia NMP, który włączony został do diecezji tarnowskiej. Podobnie konwent św. Marii Magdaleny w Stryju przeszedł w roku 1787 do Lwowa. Klasztory franciszkańskie w 1785 roku weszły w skład nowej prowincji galicyjskiej zakonu (z diecezji przemyskiej były to konwenty w Przemyślu, Kalwarii Paławskiej, Sanku, Zamościu, Szczebrzeszynie, Górecku i Puszczy Solskiej)¹²⁷. W okresie kasat Austriacy planowali zamknięcie kilku małych domów franciszkańskich, lecz większość z nich ocalała, gdyż funkcjonowały przy nich parafie (np. Kalwaria Paławska, Górecko), bądź też były potrzebne w pracy duszpasterskiej. Nie udało się natomiast uratować klasztoru w Stryju (zniesiony w 1787), oraz w Jarosławiu (zniesiony w 1789)¹²⁸.

¹²⁴ W. K o c h o w s k i, *Historia seminarium duchownego diecezji przemyskiej ob. łac. 1687-1895*, Przemyśl b.r. [mps Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu], s. 109-115, 149-150; *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001)*, t. 1, *Dzieje*, s. 101.

¹²⁵ G. W i ś n i o w s k i, *Franciszkanie-Reformaci w latach 1772-1970*, w: *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, cz. 3, *Zakon Braci Mniejszych Franciszkanów*, red. J. R. Bar, Warszawa 1978, s. 138-142. Austriacy planowali umieścić w klasztorze pijarów względnie szarytki. Ostatecznie gmachy mieszkalne zamieniono na magazyny wojskowe zaś kościół na więzienie.

¹²⁶ C h o t k o w s k i, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji 1773-1848*, s. 204.

¹²⁷ D. M. S y n o w i e c, *Franciszkanie polscy*, w: *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, cz. 2, *Franciszkanie i Kapucyni*, red. J. R. Bar, Warszawa 1978, s. 15.

¹²⁸ Tamże, s. 8-13.

Kapucyni mieli w 1774 roku w diecezji 2 domy (Krosno i Blizne). W roku 1785 powołana została do życia nowa prowincja zakonna dla Galicji pod wezwaniem św. Jana Nepomucena. Klasztory w poszczególnych diecezjach podlegały miejscowym biskupom, którzy sprawowali nad nimi nadzór poprzez powoływanych przez siebie komisarzy biskupich. Do diecezji przemyskiej należały w 1772 roku konwenty w Bliznem i w Krośnie. Po zmianach granic diecezji klasztor krośnieński znalazł się w obrębie diecezji tarnowskiej, natomiast dołączyły wówczas do Przemyśla konwenty w Rozwadowie i Sędziszowie¹²⁹. Kasaty józefińskie doprowadziły do likwidacji tylko jednej placówki kapucyńskiej (Blizne), chociaż początkowo władze zamierzały znieść wszystkie 4. Rezydencja w Bliznem na Górze św. Michała już w 1785 roku została wytypowana przez władze austriackie do likwidacji. Wówczas też przeprowadzono jej inwentaryzację. Sam akt zniesienia rezydencji miał miejsce 18 VII 1788 roku, zaś wykonanie decyzji po odpuście św. Michała¹³⁰. W roku 1788 miał być zniesiony również klasztor kapucynów w Krośnie. Władze zaborcze przeprowadziły nawet jego inwentaryzację, jednakże już w roku 1789 odstąpiły od zamiaru, po obliczeniu wydatków związanych z utrzymaniem zakonników ze skasowanego klasztoru¹³¹. Zniesieniu klasztoru kapucynów w Sędziszowie zapobiegły plany związane z tzw. regulacją parafii, gdzie uznano go za niezbędny do pomocy duszpasterskiej w tamtym regionie. Zakonnicy bowiem, którzy mieszkali w konwencie, obsługiwali kilka sąsiednich parafii należących do diecezji przemyskiej oraz tarnowskiej¹³². Również zakonnicy z klasztoru w Rozwadowie zaangażowani byli w pracę parafialną w sąsiednich parafiach. Ponadto w roku 1798 przeniesione zostały do kościoła kapucyńskiego w tym mieście nabożeństwa z kościoła parafialnego, zaś w klasztorze zamieszkiwał miejscowy proboszcz (do 1907)¹³³.

Jedne z ostatnich kasat dotknęły karmelitów trzewickowych, którzy utracili w diecezji 2 spośród 3 posiadanych domów: w Hussakowie (1789) i w Drohobyczu (1795)¹³⁴.

Z kasat dosyć obronną ręką wyszli bernardyni. W roku 1774 posiadali oni w obrębie diecezji 4 konwenty, do których w roku 1784 doszedł konwent w Radeczniczy k. Zamościa, ufundowany przez bpa Jana Świrskiego, sufragana chełmskiego w 1667 roku¹³⁵. W roku 1785 utworzona została nowa prowincja galicyjska

¹²⁹ K. G a d a c z, *Powstanie prowincji galicyjskiej kapucynów, jej rozwój i zmiana nazwy na krakowską 1781-1970*, w: *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, cz. 2, *Franciszkanie i Kapucyni*, red. J. R. Bar, Warszawa 1978, s. 177-180.

¹³⁰ Tamże, s. 190-191.

¹³¹ Tamże, s. 194-195.

¹³² Tamże, s. 193-194.

¹³³ Tamże, s. 191-193, 211-212.

¹³⁴ S a r n a, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 1, s. 503, 514.

¹³⁵ K. G r u d z i ń s k i, *Bernardyni w latach 1772-1970*, w: *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, cz. 3, *Zakon Braci Mniejszych Franciszkanów*, red. J.R. Bar, Warszawa 1978, s. 14.

Bł. Jana z Dukli pod opieką Niepokalanie Poczętej NMP, w skład której weszły klasztory dotychczasowej prowincji ruskiej i małopolskiej¹³⁶. Akcję likwidacji klasztorów bernardyńskich Austriacy rozpoczęli w roku 1786, znosząc klasztor w Samborze, liczący wówczas 10 zakonników. Zakonnicy zostali usunięci ze swojego konwentu i osadzeni przy miejscowej parafii w miejsce zniesionych wcześniej misjonarzy. Zamierzano ich dołączyć do konwentu przeworskiego, jednakże do tego nie doszło. Dopiero w roku 1847 bernardyni otrzymali w Samborze pojezuicki kościół, przy którym wybudowali dla siebie konwent¹³⁷. Pozostałe konwenty (Leżajsk, Przeworsk, Radechnica i Rzeszów) przetrwały w miarę bezpiecznie kasaty józefińskie.

III. Sieć klasztorów w roku 1799

Kasaty józefińskie zadały ogromny cios życiu zakonnemu w diecezji przemyskiej. Po kasatach i zmianach granic diecezji przy końcu XVIII stulecia pozostało na jej terenie jedynie 29 klasztorów męskich, należących do 8 zakonów. Natomiast żeńskie zakony posiadały tu wtedy tylko 2 klasztory: benedyktynek w Przemyślu (jedyne konwent żeński ocalały z kasat józefińskich), oraz dom sióstr miłosierdzia w Przeworsku, erygowany w roku 1781. W wyniku działań władz zaborczych zlikwidowanych zostało na tym terenie (do roku 1795) aż 25 klasztorów męskich, należących do 12 zakonów, oraz 5 żeńskich, należących do 4 zakonów. W diecezji zaprzestali całkowicie działalności obecni tu jeszcze w 1772 roku bonifratrzy, dominikanie obserwanci, jezuita, misjonarze, paulini, oraz pijarzy. Natomiast spośród zakonów żeńskich całkowitej likwidacji uległy klasztory dominikanek i brygidek. Liczba zakonników spadła pomiędzy rokiem 1774 (1772) a 1795 z 630 do 261.

1. Zakony męskie

Przy końcu XVIII w. zagrożony był byt dalszych 5 konwentów męskich, a to w związku z wcielaniem w życie przez Wiedeń kolejnego etapu „regulacji” klasztorów w Galicji. Wśród wytypowanych do zniesienia i połączenia z innymi klasztorami znalazły się 2 konwenty franciszkanów (Sanok i Gorecko), 1 bernardynów (Sambor), 1 reformatów (Kryłów), oraz 1 dominikanów (Łańcut)¹³⁸. Ponadto proponowano przeniesienie siedziby jednego z klasztorów (karmelitów bosych z Zagórza do Starej Wsi).

¹³⁶ Tamże, s. 18-20.

¹³⁷ Tamże, s. 21.

¹³⁸ Dekret nadworny z 4 V 1799 zobowiązał biskupów m.in. do przedstawienia projektów „redukcji” zbędnych klasztorów w obrębie Galicji Wschodniej.

Tabela 19. Klasztory męskie w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Zakon	Liczba klasztorów	Kapłani		Klerycy	Bracia	Razem
			w konwentach	poza konwentami			
1.	Bernardyni	5	25	14	–	9	48
2.	Bożogrobcy	2	12	2	–	–	14
3.	Dominikanie	7	31	20	1	5	57
4.	Franciszkanie konw.	6	23	10	6	3	42
5.	Kapucyni	2	19	6	–	–	25
6.	Karmelici bosy	1	9	18	–	9	36
7.	Karmelici trzew.	1	5	–	–	1	6
8.	Reformaci	5	23	–	–	10	33
Razem		29	147	70	7	37	261
			217				

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premiensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Jeśli idzie o liczbę posiadanych domów i obsadę personalną, to w 1799 roku na czoło pod tym względem wysuwał się w diecezji przemyskiej zakon dominikański. W 7 klasztorach zakonu (Borek Stary, Dzików, Hrubieszów, Jarosław, Krasnobród, Łańcut, Wielkie Oczy) mieszkało wtedy łącznie 57 zakonników, w tym 51 kapłanów. Na drugim miejscu, co do liczby klasztorów, znajdowali się franciszkanie konwentualni, którzy mieli w diecezji 6 domów (Górecko, Kalwaria Pałacowska, Przemyśl, Sanok, Szczebrzeszyn i Zamość), do których należało 42 zakonników. Po 5 konwentów posiadali w obrębie diecezji bernardyni (Leżajsk, Przeworsk, Radecznica, Sambor), oraz reformaci (Jarosław, Kryłów, Przemyśl, Sądowa Wisznia, Zamość). W klasztorach bernardyńskich było wówczas 48 zakonników, zaś reformackich 33. Bożogrobcy i kapucyni mieli wtedy w diecezji po 2 domy, natomiast karmelici bosy i trzewicki po 1.

We wszystkich konwentach męskich na terenie diecezji było w tym czasie łącznie 261 zakonników, w tym 217 kapłanów, 7 kleryków i 37 braci (limit, ustalony przez władze państwowe, przewidywał w tym miejscu 275 kapłanów i 43 braci zakonnych). Jeśli idzie o kapłanów zakonnych, to 147 z nich (ok. 67%) mieszkało po klasztorach, zaś 70 (ok. 33%) pełniło różne funkcje duszpasterskie poza konwentami (proboszczowie – 19, kapelani lokalni – 3, wikariusze – 47, kapelani wojskowi – 1). I tak, poza klasztorami zatrudnionych było 20 dominikanów, 18 karmelitów bosych, 14 bernardynów, 10 franciszkanów, 6 kapucynów i 2 bożogrobców. Kleryków w tym czasie mieli jedynie franciszkanie konwentualni (6) i dominikanie (1). Natomiast pod względem liczby braci na czoło wysuwali się reformaci (10 braci), następnie szli bernardyni i karmelici bosy (po 9), dominikanie (5), franciszkanie konwentualni (3) i karmelici trzewicki (1).

Dominikanie w 1799 roku posiadali w diecezji 7 konwentów, które od roku 1785 należały do świeżo utworzonej wówczas galicyjskiej prowincji dominikanów. W konwentach tych przebywało łącznie 57 zakonników, w tym 51 kapłanów, 1 kleryk i 5 braci zakonnych. Wyznaczony limit to 70 kapłanów i 2 braci zakonnych.

Tabela 20. Konwenty dominikańskie w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wzwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem zakonników	Limit zakonników	
							kapłani	bracia
1.	Borek Stary	Wniebowzięcie NMP	7	-	1	8	8	-
2.	Dzików	Wniebowzięcia NMP	10	-	-	10	12	-
3.	Hrubieszów	Mikołaj Bp.	4	-	-	4	8	-
4.	Jarosław	MB Bolesna	9	-	3	12	24	2
5.	Krasnobród	Nawiedzenie NMP	8	1	1	10	12	-
6.	Łańcut	św. Piotr i Paweł Ap.	7	-	-	7	-	-
7.	Wielkie Oczy	Niepokalane Pocz. NMP	6	-	-	6	6	-
Razem			51	1	5	57	70	2

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premi-sliensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Największym konwentem dominikanów na terenie diecezji przemyskiej był przy końcu XVIII w. klasztor Matki Boskiej Bolesnej w Jarosławiu (założony w 1777), liczący wtedy 12 zakonników, a wśród nich 9 kapłanów i 3 braci zakonnych (limit przewidywał 24 kapłanów i 2 braci). Nieco mniejsze były wówczas konwenty dominikańskie w Dzikowie k. Tarnobrzega i Krasnobrodzie, które miały po 10 zakonników. W pierwszym z nich przebywało 10 kapłanów (limit to 12 kapłanów). Natomiast w konwencie w Krasnobrodzie mieszkało 8 kapłanów, 1 kleryk i 1 brat zakonny (limit to 12 kapłanów). Do najmniejszych należały wtedy klasztory w Hrubieszowie (4 zakonników), Wielkich Oczach (6), Łańcucie (7) i w Borku Starym (8). W roku 1799 wysunięta została propozycja zniesienia klasztoru w Łańcucie i przeniesienia zakonników do konwentu w Wielkich Oczach, któremu zlecona była praca parafialna (konwent w Łańcucie utrzymał się do roku 1820, kiedy gmach klasztorny spłonął w pożarze miasta).

Franciszkanie konwentualni mieli w roku 1799 w diecezji przemyskiej 6 domów, wchodzących w skład utworzonej w roku 1785 prowincji galicyjskiej zakonu. W klasztorach franciszkańskich w obrębie diecezji przebywało przy końcu XVIII stulecia 42 zakonników, w tym 33 kapłanów, 6 nowicjuszków i 3 braci (limit przewidywał 52 kapłanów i 6 braci zakonnych).

Tabela 21. Klasztory franciszkanów konwentualnych w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kaplani	Klerycy	Bracia	Razem	Limit zakonników	
							kapłani	bracia
1.	Górecko	św. Stanisław Bp.	3	–	–	3	–	–
2.	Kalwaria Paclawska	Św. Krzyż	3	–	–	3	6	–
3.	Przemyśl	św. Maria Magdalena	5	–	1	6	10	2
4.	Sanok	Św. Krzyż	6	–	–	6	–	–
5.	Szczerzeszyn	Wniebowzięcie NMP	7	–	1	8	12	2
6.	Zamość	Zwiastowanie NMP	9	6 (nowicjusze)	1	16	24	2
Razem			33	6	3	42	52	6

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premissiensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Do największych na terenie diecezji należał klasztor Zwiastowania NMP w Zamościu, liczący 16 zakonników, w tym 9 kapłanów, 6 nowicjuszy i 1 brata zakonnego. Ustalony dla tego klasztoru limit przewidywał 26 zakonników, w tym 24 kapłanów i 2 braci. Drugim pod względem liczby zakonników był klasztor Wniebowzięcia NMP w Szczerzeszynie, mający 7 kapłanów i 1 brata zakonnego. W roku 1799 aż 2 klasztory franciszkanów konwentualnych proponowane były do zniesienia i połączenia z innymi. Konwent św. Stanisława Biskupa w Górecku, mający jedynie 3 kapłanów, miał być połączony z konwentem w Szczerzeszynie, zaś klasztor Św. Krzyża w Sanoku, liczący 6 kapłanów, z konwentem w Przemyślu.

Bernardyni posiadali w diecezji w 1799 roku 5 konwentów z 48 zakonnikami, w tym 39 kapłanami i 9 laikami. Limit przewidywał łącznie dla tych 5 klasztorów 43 kapłanów i 13 braci.

Tab. 22. Konwenty bernardyńskie w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kaplani	Klerycy	Bracia	Razem	Limit zakonników	
							kapłani	bracia
1.	Leżajsk	Zwiastowanie NMP	7	-	4	11	12	4
2.	Przeworsk	św. Barbara PM	8	-	1	9	9	3
3.	Radecznica	św. Antoni z Padwy	5	-	2	7	12	3
4.	Rzeszów	Wniebowzięcie NMP	14	-	1	15	10	3
5.	Sambor	Wniebowzięcie NMP	5	-	1	6	-	-
Razem			39	-	9	48	43	13

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premissiensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Najlichnieszą obsadę posiadał klasztor Wniebowzięcia NMP w Rzeszowie, mający 15 zakonników, w tym 14 kapłanów i 1 brata zakonnego. Drugim pod względem wielkości był konwent w Leżajsku, mający 11 zakonników, w tym 7 kapłanów. Limit dla tego klasztoru przewidywał 12 kapłanów (miejsce pielgrzymkowe) i 4 braci. Do likwidacji przewidziany był bernardyński klasztor Wniebowzięcia NMP w Samborze, liczący 6 zakonników, który planowano połączyć z konwentem bernardynów w Przeworsku.

Reformaci posiadali w diecezji w 1799 roku 5 konwentów, w których przebywało 33 zakonników, w tym 23 kapłanów i 10 braci zakonnych. Limit przewidywał 37 kapłanów i 12 braci.

Tabela 23. Klasztory reformatów w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kapłani	Klerycy	Bracia	Razem	Limit zakonników	
							kapłani	bracia
1.	Jarosław	Św. Trójca	5	–	2	7	9	2
2.	Kryłów	Niepok. Poczęcie NMP	3	–	–	3	–	–
3.	Przemysł	św. Antoni Padewski	6	–	3	9	10	3
4.	Sądowa Wisznia	Wniebowzięcie NMP	4	–	3	7	8	3
5.	Zamość	św. Piotr z Alkantary	5	–	2	7	10	4
Razem			23	–	10	33	37	12

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premiensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Klasztory reformatów w obrębie diecezji były stosunkowo małe i wszystkie miały poniżej 10 zakonników. Do największych należał konwent św. Antoniego Padewskiego w Przemysłu, w którym było 6 kapłanów i 3 braci zakonnych. Reformaci na tym terenie nie angażowali się na stałe do pracy duszpasterskiej (jako proboszczowie czy wikariusze). Plan „regulacji” klasztorów przewidywał zniesienie konwentu Niepokalanego Poczęcia NMP w Kryłowie i przeniesienie zakonników do Zamościa. Ostatecznie jednak władze austriackie zniosły w roku 1808 oba te klasztory¹³⁹.

Kapucyni w 1799 roku mieli w diecezji przemyskiej jedynie 2 konwenty: w Rozwadowie i Sędziszowie (należały one wcześniej do diecezji krakowskiej). W tym czasie w wymienionych domach przebywali wyłącznie kapłani: w Rozwadowie 13 i w Sędziszowie 12.

¹³⁹ Wiśniowski, *Franciszkanie-Reformaci w latach 1772-1970*, s. 156-157.

Tabela 24. Klasztory kapucyńskie w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kaplani	Klerycy	Bracia	Razem	Limit zakonników	
							kapłani	bracia
1.	Rozwadów	Zwiastowanie NMP	13	–	–	13	13	3
2.	Sędziszów	św. Antoni z Padwy	12	–	–	12	9	2
Razem			25	–	–	25	22	5

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premi-sliensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Poza konwentami w parafiach pracowało w tym czasie 6 kapucynów (3 jako proboszczowie i 3 jako wikariusze).

Karmelici trzewickowi zachowali w diecezji tylko 1 dawny konwent w Sąsiadowicach. Należał on do wschodnio-galicyjskiej zakonu (obok Lwowa, Trembowli, Rozdołu i Bołszowców). W roku 1799 przebywało w nim 6 zakonników: 5 kapłanów i 1 brat zakonny. Limit wyznaczony dla klasztoru przewidywał 12 kapłanów i 2 braci.

Tabela 25. Klasztor karmelitów trzewickowych w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wezwanie kościoła	Kaplani	Klerycy	Bracia	Razem	Limit zakonników	
							Kaplani	zakon-nicy
1.	Sąsiadowice	św. Anna	5	–	1	6	12	2
Razem			5	–	1	6	12	2

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premi-sliensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Karmelici bosi utrzymali po kasatach z lat 80. XVIII stulecia klasztor w Zagórzu. W 1799 roku przebywało w nim 27 kapłanów i 9 braci. W tym czasie planowano przeniesienie zakonników do Starej Wsi, do klasztoru po zniesionych paulinach, jednakże od tego zamiaru ostatecznie odstąpiono. W roku 1822 klasztor w Zagórzu uległ spaleni, chociaż funkcjonował jeszcze do roku 1831, kiedy to został ostatecznie skasowany przez władze austriackie¹⁴⁰.

¹⁴⁰ W a n a t, *Zakon Karmelitów Bosych w Polsce*, s. 513-516. Podjęta przez karmelitów w latach 1956-1962 próba reaktywowania i restauracji kompleksu klasztornego nie powiodła się.

Tabela 26. Klasztor karmelitów bosych w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wzwanie kościoła	Kaplani	Klerycy	Bracia	Razem	Limit zakonników	
							kapłanów	laików
1.	Zagórz	Zwiastowanie NMP	27	–	9	36	24	3
Razem			27	–	9	36	24	3

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premiensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Karmelici bosci angażowali się chętnie w pracę duszpasterską poza klasztorem. W tym czasie 9 ojców pełniło obowiązki proboszczowskie, 8 było wikariuszami, zaś 1 pełnił funkcję kapelana wojskowego.

Bożogrobcy przy końcu XVIII stulecia posiadali w diecezji przemyskiej 2 konwenty: w Przeworsku i Leżajsku. Przebywało w nich łącznie 14 kapłanów, z których 2 pracowało w parafiach jako wikariusze.

Tabela 27. Klasztory bożogrobców w diecezji przemyskiej w roku 1799

Lp.	Miejscowość	Wzwanie kościoła	Kaplani	Klerycy	Bracia	Razem	Limit zakonników	
							kapłani	bracia
1.	Leżajsk	Św. Trójca	5	–	–	5	6	–
2.	Przeworsk	Św. Duch	9	–	–	9	9	–
Razem			14	–	–	14	15	–

Podstawa źródłowa: AAPrz., sygn. K. Fasc. 34, 1799 I-VI, *Status religiosorum in dioecesi premiensi ritus latini reperibilium anno 1799 mense iunio conscriptus*.

Po I rozbiórce placówki bożogrobców w Galicji musiały zerwać łączność z konwentem generalnym w Miechowie, położonym wówczas w granicach Polski. Domy na terenie diecezji przemyskiej podlegały komisarzowi biskupiemu, mianowanemu z grona miechowitów. Bożogrobcy, prowadzący duszpasterstwo parafialne nie zostali skasowani w Galicji. Faktyczny ich kres przyniosła kasata w roku 1819 konwentu miechowskiego (położonego w Królestwie w zaborze rosyjskim) a w konsekwencji zamknięcie dopływu nowych sił do obsługi placówek. Parafie nie obsadzone przez klasztor miechowski, w miarę wymierania bożogrobców przechodziły stopniowo w ręce księży diecezjalnych¹⁴¹.

W okresie wzmoczonych kasta klasztorów pojawiła się jedna nieudana próba fundacji nowego klasztoru męskiego w diecezji przemyskiej. Jej inicjatorem był Józef S. Ossoliński, wojewoda podlaski, który zamierzał ufundować konwent pijarów w położonym w jego dobrach mieście Lesku. Starania w tym kierunku

¹⁴¹ Ostatni z bożogrobców leżajskich zmarł w 1838, z przeworskich w 1846, natomiast na probostwie urzejowickim w 1864.

prowadził on w latach 1782-1784, jednakże projekt fundacji, skierowany do zatwierdzenia do Wiednia, napotkał na sprzeciw cesarza Józefa II, niechętnego tworzeniu nowych klasztorów w państwie¹⁴².

2. Zakony żeńskie

W roku 1799 w granicach diecezji przemyskiej funkcjonowały jedynie 2 klasztory żeńskie. **Benedyktynki przemyskie**, które zwycięsko wyszły z kasat lat 80. XVIII stulecia, wróciły ostatecznie do swojego dawnego konwentu, gdzie prowadziły szkołę dla dziewcząt¹⁴³. Drugi klasztor należał wtedy do sióstr miłosierdzia. Fundacja **sióstr miłosierdzia (szarytki)** w Przeworsku (1768) była dziełem Antoniego Lubomirskiego, kasztelana krakowskiego i Zofii z Krasińskich, który w miejscu spalonego dawnego szpitala Duchą Św. wzniesli w roku 1780 zabudowania klasztorne i szpitalne, wraz z kościołem MB Śnieżnej, oraz ofiarowali na rzecz tworzonego konwentu uposażenie. Fundację klasztoru i szpitala zatwierdził sufragan przemyski bp Michał R. Sierakowski, dokumentem wystawionym w Przemyślu 26 X 1781 roku. Mieszkało tu przeważnie 7 sióstr. Oprócz szpitala (mieszczącego ok. 20 chorych) siostry szarytki otworzyły w 1784 roku szkołę dla ok. 25-30 dziewcząt. Ponadto pielęgnowały chorych po domach, zaopatrywały ich w lekarstwa i prowadziły w swym domu sierociniec¹⁴⁴. Egzystencja domu przeworskiego została poważnie zagrożona, gdy ces. Józef II, w czasie pobytu w Przeworsku (28 IV 1787), nakazał przenieść stamtąd szpital do Rzeszowa. Gdy jednak w Rzeszowie przez długi czas nie znaleziono odpowiedniego pomieszczenia na szpital, cesarz pozwolił pozostawić siostry w Przeworsku¹⁴⁵.

Nie powiódł się plan założenia domu sióstr miłosierdzia w Przemyślu. Dekret galicyjskiego gubernium z 15 I 1784 nakazywał zaprowadzenie sióstr miłosierdzia w Zamościu, Przemyślu i Zebrzydowicach, oraz zniesienie bonifratrów. Ces. Józef II, dekretem z 11 XII 1783 roku, polecał oddać siostrą miłosierdzia w Przemyślu klasztor po skasowanych dominikankach, oraz sąsiadujący z nim dotychczasowy konwent dominikanów. Sprawa przeciągała się przez kilka lat z powodu braku w zakonie wolnych sióstr i mimo usilnych zabiegów władz nie została nigdy zrealizowana¹⁴⁶.

¹⁴² AAPrz., sygn. K. Fasc. 3, 1781-1784, Dekret nadworny z 19 VI 1784.

¹⁴³ Chotkowski, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji 1773-1848*, s. 203-212.

¹⁴⁴ Tamże, s. 375-383; Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. lac.*, t. 2, s. 486.

¹⁴⁵ Chotkowski, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicji 1773-1848*, s. 317-319.

¹⁴⁶ Tamże, s. 384-387.

Zakończenie

Po kasatach z przełomu XVIII i XIX stulecia i ustabilizowaniu się na początku lat 20. XIX stulecia granic diecezji przemyskiej, liczba klasztorów na jej obszarze spadła w roku 1829 do 27 (w tym 24 męskie i 3 żeńskie)¹⁴⁷. Konwenty te należały wówczas do 8 zakonów męskich i 2 żeńskich. Bożogrobcy posiadali tu 2 konwenty (Przeworsk i Leżajsk), dominikanie 4 (Jarosław, Dzików, Borek¹⁴⁸ i Wielkie Oczy¹⁴⁹), karmelici trzewickowi 1 (Sąsiadowice), franciszkanie konwentualni 4 (Przemyśl, Sanok, Kalwaria Pałacowska i Krosno), bernardyni 5 (Leżajsk, Rzeszów, Sambor (przy parafii), Dukla i Przeworsk), reformaci 4 (Przemyśl, Biecz, Jarosław i Sądowa Wisznia), kapucyni 3 (Krosno, Sędziszów i Rozwadów), jezuita (przywrócenie w Kościele) 1 kolegium (Stara Wieś)¹⁵⁰. Ponadto 1 konwent posiadały benedyktynki (Przemyśl), oraz 2 klasztory siostry miłosierdzia (Przeworsk i Moszczany¹⁵¹).

¹⁴⁷ *Catalogus universi cleri dioeceseosani premisliensis tum saecularis tum regularis anno salutis 1829*, Premisliae 1829, s. 85-92.

¹⁴⁸ W tym okresie czasowo opuszczony ze względu na brak zakonników.

¹⁴⁹ Klasztor po zniesionych dominikanach obserwantach.

¹⁵⁰ Bp Antoni Gołaszewski przekazał w roku 1821 popauliński kościół z klasztorem w Starej Wsi jezuitom, wypędzonym rok wcześniej z Rosji (przywróconym w Kościele w 1814).

¹⁵¹ Dom sióstr miłosierdzia w Moszczanach k. Jarosławia ufundowała w r. 1829 Maria z Czartoryskich de Württemberg.